МАТЕРИАЛИ

ЗА

ЖИВОТООПИСАНИЕ-ТО

НА

БРАТЯ Х. МИЛАДИНОВИ

ДИМИТРИЯ и КОНСТАНТИНА.

Съ прибавление нѣщо и за живота

ми

НАКА С. СТАНИШЕВЪ.

НАПИСАЛЪ И ИЗДАЛА

К. А. ШАПКАРЕВЪ.

ПЛОВДИВЪ

Търговска Печатница

1884.

Материали
за
живоописание-то на Братя
Х. Миладинови Дим. и Конст.
съ приб. за живота Н. Станишев
Шайкарев.
Плвд. 1884 г.

ПРѢДГОВОРЪ

Двадесеть и четвьрта година се испълнява, отъ какъ приснопамятний Д. Миладиновъ биде уловенъ, а двадесеть и третя, отъ какъ заедно съ брата си Константина, погинѫха съ мѫченическа смьрть въ Цариградски-тѣ тьмници отъ Грько-Фенерска злоба.

Мнозина сѫ слушали по нѣщо за тѣхната дѣятелность, за нихната распалена народна ревность и за раннатa имъ погибель, нъ народьтъ нищо почти положително, никоя подробность за нихъ не знае, та да ги оцѣни достатъчно. Видѣли сме тукъ-тамѣ обнародвани нѣкои и други кратки откѫслъци за тѣхно-то житие и за тѣхни-тѣ дѣла; нъ едни отъ тѣхъ били нетъчни и невѣрни, а вситѣ недостатъчни, особито колкото се касае до постария, Д. Милидиновъ, житие-то на когото заслужва особенно и сериозно внимание и по-подробно исслѣдвание.

Като съмь ималъ честьта, да бѫдѫ единъ отъ най-ближни-тѣ до поменути-тѣ Българо-Македонски подвижници, особито до Димитрия, съ кого-то въ послѣдни-тѣ години на живота му, кои-то сѫ и най-забѣлѣжителни-тѣ по дѣятелность-та му, сподѣлялъ съмь и съмь раздѣлялъ, така да се каже, голѣма часть отъ старания-та и трудовете му, и като съмь живѣлъ въ мѣста-та, въ които той упражнявалъ своя-та дѣятелность, та съмь могълъ да узнаѫ негови-тѣ дѣла, лъскаѫ се съ увѣрение-то, че ще могѫ да дамъ на признателния ни народъ, ако не най-вѣрнитѣ и най-точни-тѣ свѣдѣния за тѣхно-то житие, за тѣхната дѣятелность и за мѫченическа-та имъ смьрть, а то поне, много и несравнено, по-вѣрни, потъчни и по-пълни отъ всички, колко-то и отъ кого-то би било, се появили до сега.

Това ми увѣрение породило у мене, още неопо-

срѣдственно слѣдъ смьрть-та имъ, мисьль-та, да опишѫ, до колко-то ми било възможно, житие-то имъ и да го обнародѫ чрезъ печата. При всичко това обаче, никога не съмъималъ претенция-та, да вѣрвамъ, че ще могѫ да опишѫ всичко, що има за нихъ да се пише; напротивъ, много нѣща и слѣдъ потъчнитѣ мои свѣдения, вѣрвамъ, ще останѫтъ пропуснѫти и не извѣстни. Тая е причина-та, дѣто и не съмъ смѣялъ да дамъ на описание-то си всеобѣмателно-то название: „Житие“, а съмъ се ограничилъ до скромно-то заглавие: „Материяли за животоописание-то на Братя Х. Миладинови“, които, (материяли), послужили би въ по-послежне врѣме за едно всецѣло тѣхно жизнеописание.

Въ изложение-то на прѣдстоящи-тѣ „материяли“ старалъ съмъ се, до колко-то зависело отъ мене, да не се повлѣкѫ отъ нѣкое влияние за или противъ уважаеми-тѣ подвижници въ ущърбъ на истина-та, макаръ по нѣкога и да ми е било не до толко приятно да споминамъ нѣкои человѣчески тѣхни слабости, тъй като знаѫ че, длъжность и неотклонно правило на описувача трѣбва да бѫде винаги нелицемѣрность-та и безпристрастие-то.

Това както съмъ ималъ прѣдъ видъ, приготвилъ съмъ настоящи-тѣ „Мтерияли“. Обстоятелства обаче трудни и несгодни, мѫчнотии непрѣодолими, съ помощьта и на материялна-та ми скудость, не ми позволили до сега да испълнѫ жарко-то си желание, та събрания материялъ държалъ съмъ мъртъвъ въ склада на други-тѣ ми записки съ цѣль и надѣжда дано намѣрѫ, както обстоятелства по-благоприятни, така и необходими-тѣ срѣдства за одушевление-то и оживявание-то на цѣлия ми материялъ, цѣль и надѣжда, до сега още не осѫществени. (Благодарение поне, че минали-тѣ бурни вѣтрища не могоха да ги досегнѫтъ и завлѣкѫтъ въ невъзратима-та вѣчность, ктто направиха съ многѳ други).

А, за да не би, както често и въ много подобни случаи става, да изгние въ неизвѣстность, рѣшихъ, съ всичка-та си невъзможность и при всички-тѣ неудобства, една часть отъ натрупания ми материялъ да обнародѫ на отдѣлни книжки, една отъ които ще съставятъ

и настоящи-тѣ „Материяли за животописание-то на братя Миладинови“, която прѣдлагамъ тукъ, като се ласкаж съ блага-та надѣжда, да намѣри благосклоненъ приемъ отъ страна на почитаеми-тѣ и родолюбиви читатели, и насърдчение въ пжть-тъ на дѣятелность-та за цѣлокупното осжществение на прѣдприето-то ми дѣло.

При Миладинови-тѣ дѣла видѣ ми се за неизлишне да прибавж нѣщо и за житие-то на покойний тоже Нака С. Станишевъ отъ Кукушь, единъ отъ най-видни-тѣ и най-първи-тѣ дѣйци по народно-то ни събуждание и по църковний ни въпросъ въ Македония.

Колко-то за погрѣшки-тѣ, отъ които непрѣтендирамъ да е лишенъ скромний ми този трудецъ, като не сьмь ималъ прѣдъ видъ да се прѣдставж прѣдъ почитаема-та публика съ искуства, а съ материали само и, като се осланямъ на благородно-то снисхождение на Г-да Читатели-тѣ, утѣшавамъ се съ священо-то изрѣчение: **„Никтоже безгрѣшенъ, тъкмо единъ Богъ.“**

Пловдивъ, 5-й Ноември 1884.

К. А. Шапкаревъ

МАТЕРИЯЛИ

ЗА

ЖИВОТООПИСАНИЕ-ТО НА БРАТЯ МИЛАДИНОВИ

ДИМИТРИЯ И КОНСТАНДИНА.

Димитрий и Константинъ Миладинови бѣха синове на Христа Миладиновъ, родомъ Българинъ отъ градецъ Струга, който лѣжи на най-западна-та граница на Македония, върху устие-то и обата брѣга на р. Дримъ, до самото крайбрѣжие на Охридско-то езеро 1).

Христо Миладиновъ, който умрѣлъ на 1830 г., ималъ петь синове, (отъ нихъ до сега само единъ доживѣлъ, сиромашкий Наумъ) и двѣ дщерки. Най-старъ отъ вси-тѣ е билъ приснопамятний Димитрий, който се билъ родилъ около 1810 год., слѣдов., като умрѣ на 1862 год., погинѫлъ е на 52 годишна възрасть, здравъ и пълнъ съ жизнени младенчески сили.

Слѣдъ смьрть-та на стареца, Христа Миладиновъ, родило му се и шесто мѫжско чедо, посмъртче; а това е, недожаляний, Костандинъ Хр. Миладиновъ.

Татко-то на наши-тѣ родолюбци подвижници до толко ученолюбивъ, а особито, Христолюбивъ, макарь простъ и неукъ, е билъ, щото горѣщо желание е ималъ да изучи едного отъ синоветѣ си на „Глобока книга,“ за да може да му тълкува Евангелие-то и да му расказва Христовитѣ и Богородичини-тѣ чудеса. „Слушамъ,“ казвалъ той на съграждани-тѣ си, Стружани, „въ цьрква Евангелието да се пеитъ; ама шчо марифетъ, шчо файде отъ него, кога не разбирамъ нищчо?“ Заради това, жела-

1) Описание-то на г. г. Струга и Охридъ, както и на други нѣколко градове Македонски, ще бѫде прѣдмѣтъ на други книжки, обнародване-то на които зависи отъ приемъ-тъ на настояща-та и на съдружка-та и.

ещемъ съ пламенна ревность да изучи едного отъ синоветѣ си, именно, по старийтъ, нъ, бидеещемъ сиромахъ, грънчарь, испратиль Димитрия въ обительта Свети Наумова, шесть часа на югъ отъ Охридъ, на южно-то крайбрѣжие на Охридското езеро, за да се учи при тогашнийтъ Егуменъ, като съврѣменно и да служи въ манастиря, като слуга, въ замѣна на храната си, както е било обикновенно по обители-тѣ — сиромашки момчета да слугуватъ и по малко нѣщо да се поучватъ книга.

Отъ какъ въ свети Наумъ понаучилъ, колкото било възможно, на това врѣме, т. е. едно какво-годѣ чтение на Грьцки и малко-много разбирание отъ св. писание и отъ житията, може би, Димитрий дошьлъ си въ Струга. Тамъ той расказвалъ татку си и на събиращитѣ се около него съграждани чудесата Господни; слушателитѣ се чудели на учение-то и знание-то Димитриево и ублажавали татка му че ималъ такъвъ ученъ синъ. Отъ тога ученолюбие-то татково му още се распалило и желание-то му да изучи сина си още на по „глобока книга“, отъ день на день повече и повече растело; нъ, бидеещемъ сиромахъ, както се рѣче, нѣмалъ що да чини, нѣмалъ възможность да го издържава и то трѣбало да го проводи на чуждина за по високо учение! 1) Най послѣ, сторилъ, какъ сторилъ, ученолюбивий Христо Миладиновъ, та проводилъ сина си, Димитрия, въ Охридскитѣ училища, които тога съразмѣрно съ тогашни-тѣ врѣмена, цьвтѣли подъ управление-то на нѣкой си учитель Едноржкъ така, щото били съ пьрстъ посочвани по цѣла Македония и Албания. 2) Димитрий още тога показалъ си пламенна-та ревность къмъ наука-та, неуморимата си дѣятелность и неподражаемо-то прилѣжание. Той не се

---

1) Ималъ съмъ случай въ многоврѣменно-то си учителствуваніе по Македония да срѣщнѫ мнозина ученолюбиви, нъ сиромаси родители и даровити синове, които сѫ имали нужда отъ помощна рѫка, за да би станѫли видни членове на общество-то като достигнѫтъ до надлежащето имъ назначение.

2) Това свидѣтелствувало е, дѣто въ наше врѣме въ Охридъ намирахѫ се доволно число стари учени хора, ученици на тие Охридски училища.

боелъ отъ никакви трудове; не се спиралъ предъ никои мжчнотии, а надвивалъ всички-тѣ прѣпятствия. Като знаелъ че татко му не е въ състояние да го подържа за дълго врѣме, а не слѣдъ много и умрѣлъ, отличаещемъ се отъ вситѣ ученици по остроумието, прилѣжанието и успѣхътъ въ науката, той, при уроцитѣ си, нахождалъ врѣме да работи и за прѣпитание-то си, и като Клеанта, нощѣмъ прѣписвалъ за съученици-тѣ си нуждни-тѣ имъ учебници, които по това врѣме били много скудни, както на днешне Български-тѣ въ Македония, за да извади нѣкоя пара, та да се прѣхрани и то, за по голѣма икономия, — да не гори масло или свѣщь, пишелъ по мѣсечина; (а бѣше и силенъ бързописецъ и отличенъ чистописецъ). И така Димитрий съ своитѣ извънредни и неусипни трудове доста врѣме се е подържалъ, а по смьртьта таткова си, помагалъ и на многочленното му осиротено семейство. При това той често дохождалъ си въ Струга и проповѣдвалъ на татка си, до кога-то послѣдний билъ живъ, и на удивляющитѣ се негови съграждани, които го считали и почитали като свьрхестествено сжщество.

Отъ какъ поменутий единоржкъ, Охридский учитель, отишьлъ си и Охридски-тѣ училища овдовѣли, Димитрий, като пьрвъ и най-отличний между вситѣ ученици, билъ назначенъ отъ граждани-тѣ да замѣсти приврѣменно учителя си и учителствувалъ нѣколко години успѣшно. Нъ, като усѣщалъ че толко наука не му стигала и познавалъ че, за да бжде добъръ учитель, нуждни му били да научи още много нѣща и най-послѣ, като жажда-та за науката не го оставала миренъ, той, за да я утули, съ попестенитѣ въ нѣколко години пари, а може, и съ помощьта на Охридчани, отишьлъ да се учи въ Яннино, кждѣто слѣдвалъ три години, пьрво, при тогашний прочутъ учитель, Есопа, (който, казватъ, самъ се билъ удавилъ въ кладенецъ, защото го принуждавали да се ожени), а послѣ удавението негово, Димитрий слѣдвалъ и при наслѣдника му, туку-рѣчи учителя Анастасия. 1)

1) Въ това врѣме Яннинската гимназия е била единственното висше учебно заведение у Грьцитѣ, въ което отъ всекждѣ тичали гладнитѣ за наука юнаши.

И тамъ покойний Д. Миладиновъ се отличилъ въ успѣхътъ на науки-тѣ. (Тамо той ималъ злочестина-та да се опознае и, може би, да се сприятели, съ Іоакима, епископа на Янинский Митрополитъ, който, (Іоакимъ), слѣдъ много врѣме, като Цариградский Патриархъ, на 1861—1862 г. испи му невинна-та кръвь въ Цариградски-тѣ темници).

Отъ какъ свьршилъ науки-тѣ въ Янино, Димитрий вьрналъ се въ Отечество-то си и учителствувалъ рѣдомъ по нѣколко години въ Охридъ, въ Струга, въ Кукушь и въ други мѣста. 1) Въ това учителствувание особито Д. Миладиновъ показалъ свои-тѣ духовни и умственни дарби и се прочулъ по своята учителска способность, каквато никой другъ до тога, па даже и до сега, не е показалъ по нашитѣ мѣста: Той брѣобразилъ учебна-та и прѣподавателна-та система въ училището; потикналъ много напрѣдъ учението и вджхнжлъ въ оние градове, кждѣто учителствувалъ и въ околности-тѣ имъ, силно ученолюбие и жарка ревность къмъ наука-та. Освѣнь ученицитѣ отъ мѣста-та, кои-то имали счастието да се наслаждавать на неговото учителствуванне, стичали се при него и отъ околни-тѣ мѣста и градове, Македонски и Албански, жадни за наука безбройни и на купове момци и го послѣдвали кждѣ-то и да отиделъ той да учителствува, въ Охридъ ли ще кажешь, въ Струга или Кукушь, да се просвѣщаватъ. А отъ какъ щели да свьршятъ при него, до колко-то било възможно, послѣ, пакъ по негово побуждение, прѣминавали въ Яннино или, по сетне, въ Атина, за да се посъвьршенствуватъ. Неговитѣ доживѣли и до наше врѣме многобройни ученици, Владици, свящепници, Доктори, търговци и учители потвьрждавать реченото ни

---

1) Въ Яннина Димитрий изучилъ добрѣ Грьцко Еллинский язикъ въ вси-тѣ му периоди; добрѣ познаваше Италианский язикъ и доста проумѣваше Французкия. По-любими-тѣ прѣдмѣти на Грьцкий язикъ въ това врѣме били: Филология-та, Еллиника и История-та, а на Физикоматически-тѣ науки съвсѣмъ малко врѣме се посвѣщавало. Тие науки прѣподавали се, така да се каже, повърхностно; за това и тогашни-тѣ учители излизали добри Еллински филолози, нъ не и съразмѣрни физикоматиматици.

за високи-тѣ му дарби и прѣимущества. Ако да мислехъ да изброявамъ недоброени-тѣ отличивши се негови ученици, могълъ бихъ да нарѣдя нѣколко низи отъ всекой видъ отдѣлно; нъ, тъй като цѣль-та ми не е да прѣбродявамъ ученици-тѣ му, което отвлекло би ме твърдѣ на далечь, задоволявамъ се да спомена само, че всички-тѣ днешни учители и мало много по ученички хора по наши-тѣ мѣста имать зародишь-тъ на учение-то си — квасъ-тъ на науката си отъ Д. Миладиновъ; казвать даже че и покойний-тъ: Панаретъ Пловдивский, и братъ му Докторъ К. Мишайковъ, както и Партений, бивший Полеяно—Кукушкий, а послѣ Нишавский, ученичествуяали при сжщаго.

Когато Димитрий, слѣдъ врьщание-то си отъ Яннино, учителствувалъ въ Охридъ, Струга, Кукушь и пр. прiелъ при себе за ученикъ и най-малкий си братъ, посмьртчето Константина, който слѣдвалъ при брата си догдѣто било възможно и който и той билъ единъ отъ отлични-тѣ негови ученици.

По свьршване-то уроци-тѣ си въ Кукушь, Константинъ билъ проводенъ да слѣдва въ Яннина на иждивения братови си, за да би могълъ да се посъвьршенствува. Тамъ Константинъ се отличилъ съ успѣхъ въ науки-тѣ; а, слѣдъ тригодишне ученичествуване въ Яннино, вьрнжлъ се въ отечество-то си, Македония. Догдѣ Константинъ слѣдвалъ и напрѣдвалъ отлично въ Яннино, Димитрий съ отлична тоже способностъ и неподражаема дѣятелность учителствувалъ въ Магарово, голѣмо и нѣкогашь Българско, а отъ 100 години на самъ повлашено, село, на $^1/_4$ ч. растояние отъ Битоля.

Кога-то се вьрнжлъ отъ учение-то си, Константинъ условилъ се за пьрвъ пжть учитель въ Търново, друго, до пьрвото и подобно нему, село, въ което учителствувалъ двѣ години. Жажда-та му обаче, неугасима-та му жажда за по високо учение не го оставала спокоенъ, а, желаещемъ да се обогати научно, молилъ брата си, Димитрия, да го проводи въ Атина. Нъ послѣдний, като не можелъ вече да испълни желание-то му на собственна своя тяжесть, съ скромна-та своя учителска пла-

та, като ималъ вече и челядь, подѣйствувалъ у Магаровчани-тѣ Власи, да му помогнѫть та, колко-то би разнесълъ въ Атина, догдѣ да слѣдва, задължили се двама-та да имъ ги плащатъ съ учителствуване-то си.

Слѣдъ тригодишне слѣдване историко-филологический факултетъ въ Атинский университетъ, Константинъ на 1852 иди 1853 год., не могѫ да помнѫ добрѣ, върналъ се въ Магарово, за да учителствува спорѣдъ прѣдварителний-тъ имъ стоворъ съ Магаровчани-тѣ, а Димитрий като му отстѫпилъ мѣсто-то, слѣзълъ да учителствува въ Битолски тѣ училища, кѫдѣ-то пепълнявахѫ учителска служба двѣ години. [1])

Като до тука се свършва вече пьрвий-тъ периодъ отъ живота на двоица-та приспопамтия братя, не би било излишне, мислѫ, да се спомене и опише до нѣгдѣ техний-тъ характеръ. Прочее:

Димитрий, както казахме по горѣ, украсяваше се съ много високи и отлични дарби; той бѣше ученолюбивъ и отъ напрѣдничави-тѣ духове; остроумие-то му, прилѣжание-то, трудолюбие-то и дѣятелность-та му нѣмахѫ граница; а привлѣкателность-та и убѣдителность-та му правехѫ го любезенъ всекому. Пьргавщина-та и будность-та му не могѫть да се искажатъ съ дума. Той умѣеше да вдѫхва не само на ученици-тѣ си, нъ и на кого-то и да би било другъ, мисли-тѣ и убѣждения-та си и да го привлече; Въ това обаче по нѣкога достигаше и до крайность. Той можеше да придобие любовь-та и уважение-то на високи лица, на Владици и на пьрвенци, които го почитахѫ и уважавахѫ като нѣкое свято и неприкъсновенно лице. Нъ, като нетьрпеливъ и много пьргавъ, той не можеше да тьрпи за много врѣме несносит-тѣ владички злоупотрѣблѣния и чорбаджийски-тѣ своеволия, та отъ това и скоро разваляше добри-тѣ си сношения, както съ едни-тѣ, така и съ други-тѣ; отъ това и често бивалъ гоненъ съ интриги-тѣ имъ и принуждванъ да промѣнява мѣста-та за учителствуване. По такава причина билъ уволненъ отъ Охридъ; но сѫща-та

---

[1]) Тога за пьрвъ пѫть имахъ честь да се опознаѫ съ нихъ.

причина билъ принуденъ да избѣга отъ Кукушь, кждѣ-то тогавашний Грьцкий владика, Антимъ, приятель отъ начало, послѣ погонилъ го и го наклеветилъ прѣдъ власть-та, като смутитель, та откинжлъ само чрезъ избѣгване-то си въ Струга. 1) Подобни гонения и още по свирепи ще видимъ противъ него въ вторий-тъ периодъ на живота му, които най послѣ и го довьршиха. Нъ нека се повьрнемъ къмъ характера му.

Съ ученици-тѣ си Димитрий се обхождалъ всякога учтиво и благо, како съ свои чада, обхождание, необикновено у до тогашни-тѣ учители, които обхождали се били тирански, мжчителски къмъ крехка-та младенческа възрасть, слѣдователно привлекълъ бѣше къмъ себе, като Сократа, любовь-та на ученици-тѣ си. Въ прѣподаване-то уроци-тѣ той билъ ясенъ и вразумителенъ, а чуденъ прѣподавателенъ, вджхнователенъ (μεταδοτικὸν) духъ го е украсявалъ и е улеснявалъ ученици-тѣ му въ напрѣдъка. Той съ всекого лесно зимаше сношение, даже и съ най-отлични лица, като да е билъ отхраненъ въ нѣкое благородно, по днешно-то значение, семейство, а не въ една сиромашка Стружка колиба, та заради това въ вторий-тъ му периодъ виждаме го да има сношения и взаимнописания съ високи личности и отважни мжжи. Той, за да сполучеше цѣль-та си, не се спираше прѣдъ нищо, надвиваше всички-тѣ мжчнотии, като унотрѣбяваше отъ всекакъвъ видъ срѣдства. Непостижимо-то му краснорѣчие, смѣсено съ една весела подсмивка, бѣше му първо-то орждие; ако то би му не сномогнжло, на часъ-тъ обрьщалъ е кола-та и се залавялъ за заповѣдничество, изречено съ единъ повелителенъ и трогателенъ тонъ. Кждѣ-то му не е вървѣло и това срѣдство, тамъ се служилъ и съ лъскателство, съ лисича хитрость, инакъ да се каже, той се обхождаше споредъ обстоятелства-та, по Грьцко-то изрѣчение: „Ποῦ μὲν τὴν λεοντῆν, ποῦ δὲ τὴν ἀλωπεκῆν“, т. е. негдѣ по льв-

1) Това гонение негово, както и за всички-тѣ други описани сж по-обстоятелственно въ книжка-та ми: „Материяли за история-та на събуждание-то и развитие-то Българщина-та въ Македония,“ коя-то, книжка, надѣмъ се, не за дълго врѣме да издамъ, ако би да се улѣснѣмъ.

вски, а негдѣ по лисички, само и само да сполучи цѣльта си. Въ обикновенни-тѣ си разговори Димитрий е смѣсвалъ и ирония-та, която по нѣкога, като докачеше слушателя до коска, биваше досадителна. Така еднъжъ при присѫтствие-то ми, като го попита единъ: „Що ново имаме, даскале?“ Покойний съ явна ирония отговори му: „На масолниче-то си кладохъ ново капаче!“ Человѣкъ-тъ се зачьрви и млъкнѫ, като не смѣеше да продължи разговора си.

Въ послѣдни-тѣ години на живота му нѣкои неприятели на убѣждения-та му повече, нежели на личность-та му, за да го компрометират прѣдъ народа, распрьснѫха думи, че той на млади-тѣ си години билъ е противонароденъ, гонилъ Българщина-та и горилъ стари Български книги. Лъжевность-та обаче на такви-тѣ хулители и безосновность-та на тѣхни-тѣ коварни измислици доказва се явно първо, отъ горепоменѫти-тѣ безбройни негови ученици, между които единъ само, Стефанiй Владиковъ, за кого-то ще говоримъ другадѣ и Маргаритъ Димзовъ, Професоръ днесь въ Атина, който се адресира „Димица,“ излѣзоха съ противонароденъ духъ, а всичкитѣ други,— чистонародни, макаръ наука-та и да имъ е била прѣподавана на Грьцкий язикъ. Отъ нихъ нѣкои днесь упражнявать учителска служба на Българский язикъ. Ако учительтъ имъ е билъ дѣйствително противонароденъ въ буйна-та си младость, както искать да кажать противници-тѣ му, то несъмнѣнно и ученици-тѣ му щеха покрайнѣй мерѣ да сѫ напоени отъ сѫщий духъ, а не да служатъ ревностно на своята народность. А дѣто двамата горѣрѣчени станѫли, както днесь ги наричаме, Грькомани, то причини-тѣ сѫ други, кои-то не щѫ тука да ги обяснявамъ, ще поменѫ само мимоходомъ че, първий-тъ отъ послѣдни-тѣ станѫ и прѣдатель на учителя си, а съ вторий-тъ често се прѣпирахѫ по народний въпросъ. 1)

Второ доказателство за невинность-та на Д. Миладинова въ народно отношение, може да послужи и съби-

1) Този Маргаритъ Димзовъ е, който първъ пѫть е издалъ книжка за възобновлѣние-то Охридска-та Независима Архиепископия. Чудно съвпадание!

ранне-то на издадени-тѣ му народни пѣсни още прѣзъ врѣме-то на учителствувание-то му на Грьцкий язикъ, на които въ противенъ случай не щеше да обрьща никакво внимание, а камо ли да ги събира и издава?

При това, ако да би ималъ той такъво расположение къмъ народа си, какво-то непиятелитѣ на истината стремили се да му приписшатъ, то не би се прѣпиралъ толко опори-то съ Грьчуля-та и съ Власи-тѣ Битолски, за щищаващемъ своя народъ противъ тѣхнитѣ безосновни хули, които до небеса-та хваляхѫ и възвишавахѫ грьцизма. а до дьнъ земи унижавахѫ Българщина-та още на 1853 год., кога-то и двама-та братя учителетвуваxѫ като прѣподаратели на Елинскій язикъ. Една обаче истинность може да си има до негдѣ мѣсто-то, т. е. че покоĭний макаръ и да не е билъ гонитель на Българщина-та, нъ неможелъ да бѫде и горѣщь ревнитель въ тие врѣмена, сир. прѣдъ 1853 год. Той до тога е билъ просто ревнитель на наука-та; а отъ тога на сетне, именно отъ 1856—1857 год.. започва сьрдечна-та му ревность къмъ народа и храбро-то му защитничество, как-то ще видимъ въ вторийтъ периодъ на живота му.

А за Константиновий характеръ, до колко що сьмь можелъ да го познаѫ въ маловрѣменното ми съ него познанство, могѫ да кажѫ че той бѣше тихъ, кротъкъ и мълчеливъ, нъ съврѣменнно украсенъ съ голѣмо остроумие, твьрдо прилѣжание и неусипно трудолюбие, което на послѣдне повредп и здравие-то му; а ревность-та за народний ни успѣхъ бѣше най главната грижа и най голѣма-та утѣха на душа-та му. Съ тая цѣль той, както ще речемъ другадѣ, остави учителска-та си служба въ Магарово и отиде въ Москва за да изучи майчиний-тъ си, Българскій язикъ. По подробни свѣдѣния за него и за живота му въ Россия, немащемъ прѣдржчни, ограничавамъ се въ малко нѣщо, колко-то сьмь могълъ да имамь.

Вторий-тъ периодъ отъ живота на Братя Миладиновци започва отъ 1856 год. и трае до свьршване-то имъ.

Прѣзъ тая година Димитрий отиде, като секретарь на нѣкоĭ владика, въ Ерзиговина; а отъ тамъ послѣ

обходи Босна Австрийска Славония и Сърбия. Тамо ималъ случай да се опознае съ важни и родолюбиви лица. Като се врати отъ едногодишне-то си обхождение по Славенскитѣ земи, Димитрий условилъ бѣше се заедно съ Ксенофона, извѣстнаго и покойнаго Райка Жинзифова, да учителствувать въ Прилѣпъ, като Грьцки учители, кждѣто служиха като такви една година. Нъ и подъ това Грьцко було ревность-та имъ исхвьрляше силни народни искри. Отъ тога именно явявать се резултати-тѣ на негови-тѣ дѣйствия за народа по плодовиди. Като видѣлъ съ очи-тѣ си толко братски народъ въ Славенски-тѣ земи да се просвѣщава на майцинний-тъ си языкъ, а наший въ Македония да си бѫхта глава-та още съ чуждий Грьцкий, языкъ, Д. Миладинова мѣсто не го е бирало отъ душевно-то му притѣснение и, да било възможно, да духне, та въ единъ мигъ да истикне чуждий языкъ отъ вситѣ Български цьркви и училища и да го замѣсти съ природний-тъ ни. Въ това врѣме именно проводи ни и въ Струга, кждѣ-то Българский языкъ не бѣше проникнѫлъ ни се доближилъ до училища-та и до цьркви-тѣ, 15 екзембляра цьрковно-славенски буквари, за да ги въведемъ и постепенно да изринимъ Грьцкий языкъ, и ние съ радо сьрдце го послушахме и испълнихме желание-то му, както по подробно ще се каже въ друга-та ми горѣпомену-та книжка: „за събуждание-то и развитие-то на Българщинат-а въ Македония.“

Той още тога, както и по напрѣдъ, е билъ противъ Грьцкит-ѣ владици, нъ по-прѣди, само заради злоупотрѣбления-та имъ, а тога вече, като народни непрiятели, като притѣснители на Българский-тъ народъ ги е гонилъ. При всичко това, въ Прилѣпъ не можелъ да възбуди никакво гонение противъ Битолский владика, подъ вѣдомство-то на когото подпада и Прилѣпъ, едно, по причина, че по негова прѣпоржка добилъ бѣше служба-та си въ Прилѣпъ; а друго, защото между Прилѣпски-тѣ Българи нѣмаше още приготвена почва за подобна постѫпка, която обаче се приготви и свьрши едвай слѣдъ нѣколко години, както ще се каже тоже другадѣ.

Прѣзъ идуща-та, 1858 год. двама-та Прилѣпски учи-

тели, Д. Миладиновъ и Р. Жинзифовъ повикани, отидоха да занемать учителска служба въ г. Кукушь.

Тамъ тие развиха всичка-та си дѣятелность и способность въ народна полза. Тамъ въ малко врѣме тие, като имахж Кукушани-тѣ вѣрни послѣдователи, сполучиха да въведжтъ Българский язикъ както въ училища-та, така и въ цьркви-тѣ. За да се приготвать способни прѣподаватели за въ бждщи-тѣ Български училища по Македоня, които прѣдвиждаше, Д. Миладиновъ проводи брата си Константина, другара си Р. Жинзифова, К. Станишева и други, да се учать по славенски въ Русия, а нѣкои пакъ въ Цариградъ, като мнозина още юноши на това е подбуждалъ. Въ това врѣме пратилъ ни е и намъ въ Струга още нѣколко Български книжки, Буквари и св. Истории, издание на Партения Полеяно-Кукушкий, а послѣ Нишавский, кои-то усьрдно се раздадоха на ученици-тѣ и радостно се приеха отъ нихъ, та така постепенно и неусѣтимо Българский язикъ се въведе и въ родно-то му мѣсто.

Въвеждание-то на Българский язикъ въ Кукушки-тѣ учебни и молебни заведения и събуждание-то на на родно-то чувство у Кукушки-тѣ Българи породи гонение противъ Д. Миладинова отъ страна на Полянокукушкий владика, Мелетия, кое-то обаче прѣдизвика андагонизмъ или, самозащита отъ страна на Кукушани-тѣ противъ владика-та.

Борба-та между Кукушани-тѣ и Грьцко-то духовенство като се заночна отъ малко, пьрво на 25 Декемврий 1857 г., щомъ бѣше пристигнжлъ Д. Миладиновъ, малко по-малко зѣ широки размѣри и трая двѣ почти години, като се свьрши прѣзъ посдѣдни-тѣ мѣсеци на 1859 год. именно въ м. Ноемврия въ полза и сполука на Кукушани-тѣ, които сполучиха да се сдобижть съ Български владика, покойнаго Партения.

Не е мѣсто-то тукъ да излагамь подробно течението на тая борба, която, подбудена отъ покойний ни Д. М., а прѣдводима отъ Нака Станишева, расклати цѣлий Фенеръ отъ основа; заради това подробно-то и изложение ще отложж за въ друго врѣме и на друго мѣсто,

както казахъ, а тукъ ще спомѣнѫ само че тя не вървѣ точно по първоначалния кроешь на Д. Миладиновъ; самитѣ обстоятелства принудиха Кукушани-тѣ да се отклонять отъ правата линия и, за да се избавять отъ Грькофенерски-тѣ гонения и да сполучать цѣль-та си, принудени бѣха да трьгнѫть по криволички. Като не можехѫ да излѣзѫть на глава съ Грьцкото духовенство, тие принудиха се да прибегнѫть при помощь-та и покровителство-то на западна-та цьрква и приеха Уния-та съ нея, та така могоха да надвиять и да сполучать цѣль-та си, да се сдобиѫть съ Български владика. Нъ покойний Д. Миладиновъ, който гонеше чисто — народна цѣль безъ никакво отклонение отъ линия-та на Православие-то, не можеше да търпи прѣдъ очи-тѣ си яма-та, коя-то чрезъ Уния-та отваряше се за Православний Български народъ въ Македония; той не можеше да глѣда хладнокръвно Папищански-тѣ Лазаристи да се скитать по Кукушка-та епархия и да мамять простия и невиния народъ, а колко повече да исповѣда и той омразната нему Уния? А да сѣди тамъ като православенъ самъ по между покатоличени-тѣ си другари, и на това не смѣеше, защото се боеше отъ Грьцковладички-тѣ гонения. Заради това прѣзъ послѣдни-тѣ дни на м, Юния 1859 год.; догдѣ още борба-та траеше, и въ растояние-то, когато ставахѫ прѣговоритѣ на Кукушани-тѣ съ Католическа-та пропаганда, Димитрий, нощемъ и скришемъ отъ всекого, избѣга отъ Кукушь и си дойде въ родно-то мѣсто, Струга, кѫдѣто съ сьрдечна радость видѣ Български язикъ напълно въведенъ както въ училище-то, така и въ цьрква-та.

Догдѣ бѣше въ Кукушь, Д. Миладиновъ напрѣдваше исполински въ всекое народно отношение. Отъ тамъ той има случай да се опознае съ високи и важни лица, както и съ Цариградски-тѣ по-първи Българи и ще можеше да слѣдва още по успѣшно, ако помѣнута-та прѣчка на Уния-та не му въсприпятствуваше и го не принудеше да избѣга отъ тамъ безъ врѣме. Съ неуморимитѣ си старания той изнамѣрилъ бѣше на Кукушани-тѣ срѣдства не само за подържание на училища-та имъ, нъ

и за въздигание-то на едно ново отъ основа училищне здание, както и за откривание-то на дѣвическо, кои-то се сполучиха отъ послѣ, нъ той не биде живъ и счастливъ да се наслаждава на плодъ-тъ на свои-тѣ старания.

Кога-то си дойде въ Струга, кждѣ-то тога испълнявахъ учителска-та служба, като забѣлѣзахъ желание-то му да остане въ родно-то си мѣсто, та да отджхне малко отъ непрѣстаннитѣ трудове, наслаждающъ се на семейний си животъ, като ближенъ свой и съчувствующъ съ него, отстжпихъ му драговолно и прѣждеврѣменно учителското си мѣсто въ Струга, та прѣминжхъ въ Охридъ, кждѣ-то нѣколко пжти бѣхъ поканенъ. Така се приготви нова почва и удобство за ново и непосрѣдственно дѣйствување за народна полза въ епархия-та ни, а нему нови и не по-малки отъ до тогашни-тѣ трудове, както ще се види въ слѣдующи-тѣ рѣдове:

Въ това врѣме избухна борба-та между Охридската епархия и Грьцка-та Патриаршия за Българский владика, коя-то, (борба) приготвена отъ Д. Миладинова, и спомогнжта отъ обстоятелства-та, започнж се на м. Декември. 1859 г., а, прѣкжсната за нѣколко врѣме слѣдъ уловението и смьрть-та му, започнж се пакъ на 1867 г. и се продължи до 1874 г., кога-то се увѣнча съ съвършенна сполука, оттьрва епархия-та отъ вѣдомство-то на Грьцкото Духовенство и я причисли подъ вѣдомството на Българска-та Цьрква, Ексархия-та, като я сдоби съ Българский владика, както ще видиш по-долу; По злощастие обаче за кратко врѣме.

Изложение-то тоже на тая толко бурна и трайна борба отлага се за друго врѣме и друго мѣсто, нъ тукъ да споменж малу нѣщо на кратко.

Около начало-то или срѣда-та на год. 1858 въ Охридска-та епархия бѣше дошьлъ за Митрополитъ нѣкой си Іоанникий, бивший Дирахийский, родомъ Албанецъ отъ Елбасанъ, человѣкъ тихъ, миренъ, добродушенъ, незлобень, свободенъ отъ грьцкоφенерски-тѣ лукавщини, съ една рѣчь срѣдовѣковенъ. На негово врѣме Българизмъ-тъ въ Охридъ почна да се събужда; почна въ училища-та и въ цьркви-тѣ да се въвежда Българский язикъ тъй

като владика-та, като истинненъ Христианинъ и свободенъ отъ Грько-фенерска-та политическа идея, никакъ не се противеше на упражнение-то родний-тъ ни язикъ. Нъ той бѣше твърдѣ старъ, а и боленъ. При това, повиканъ отъ Патриархия-та, наскоро отиде въ Цариградъ, за да го искубятъ по обичая. Тамо прѣсѣдѣ цѣла почти година, а, когато се върнѫ, приближилъ бѣше до врата-та на вѣчность-та. 20 — 30 дни прѣдъ смърть-та му се узна че той не ще може да живѣе повече отъ единъ мѣсецъ. Покойний Д. Миладиновъ още тога зѣ нуждни-тѣ мѣрки за споразумѣние съ когото трѣбаше.

И дѣйствително на 25 декембрия, слѣдъ църковний отпускъ владика-та умрѣ. Народни-тѣ първенци въ Охридъ, по-прѣдварително споразумѣние, събраха се на съвѣщание, въ сѫщий день и незабавно писаха единодушно-то си рѣшение и желание до Патриархия-та. Въ първото си писмо тие извѣстяваѫ само смърть-та на Митрополита си и заявяваѫ желание да се замѣсти съ Български владика. Утрѣнь-та, като се научилъ покойний Д. Миладиновъ, пристигна въ Охридъ и на другий день се писа второ, по-опрѣдѣлително и пообще писмо. Съ него Охридчани-тѣ първенци искаѫ непрѣменно отъ Патриарха Кирила и отъ синода му Български владика, като опрѣдѣляѫ и двама кандидати, именно: Т. Т. В. Прѣосвященства, покойни-тѣ Илариона Макариуполский, а послѣ, Търновский и Авксендия Велешский.

На 30-й Яннуар. 1860 писаѫ трете, още по-обще и по-опрѣдѣлително писмо, въ което притурихѫ и трети кандидатъ, Н. В. Пр. Архиман. Антима, послѣ прѣславский, а по-сетне, Видинский и най-сетне първъ Български Ексархъ. Патриархия-та обаче никакво внимание не даваше на Охридски-тѣ просби, а кроеше си друго. Слѣдъ като се извѣсти за смърть-та на Охридский Митрополитъ, тя прибърза да проводи въ Охридъ Великий си Архимандритъ подъ извѣтъ, да прибере ужь Митрополитови-тѣ вѣщи и да види смѣтки-тѣ му. тъй като въ Цариградъ бѣхѫ го огромно задлъжили съ дългове; дѣйствително обаче да подбутне въ епархия-та и да образува Грьковладичка партия за Грьцки владика, та така

да развали единодушний-тъ планъ на епархиоти-тѣ за Български владика. Това Охридяни-тѣ прѣдположиха си, щомъ още като го видѣха. И дѣйствително не слѣдъ много дни прѣдположения-та имъ се подтвърдиха. Зѣ да се работи тайно за противна-та цѣль, нъ народъ-тъ въ цѣла-та епархия рѣшително и упорно се бори до край за свое-то църковно право

Той слѣдъ не много врѣме научи че Патриархия-та тъкмела да проводи за Митрополитъ нѣкого си Милетия, намѣстникъ Зворничкий, а прѣжде протосингелъ и епископъ на прѣждебивший Охридский, Дионисия, кому-то (Мелетию) разновидни-тѣ и гнѫсни-тѣ злоупотрѣбления знаехѫ и малки-тѣ дѣца въ Епархия-та ни. Тога епархиоти-тѣ повториха и потретиха прошения-та и жалби-тѣ си до Патриархия-та, а най-послѣ и едно съ 12000 подписи, като назначиха отъ своя страна и нарочити прѣдставители въ Цариградъ, за да прѣдставять кѫдѣ-то би било нуждно, епархиялни-тѣ желания и устно. Това състояние трая три четири мѣееци; нъ мѫщеха-та ни, Грьцка Патриархия, не се отклони никакъ отъ намѣрението си; а испомежду това като отъ гръмъ удрени чухме че тя дѣйствително назначила за Митрополитъ оного сѫща-го омразнаго Мелетия, отъ кого-то всекому сърдце-то трепераше, отъ кого-то „и хендеци-тѣ въ Рѣсенъ," споредъ изречение-то на днешнаго Дебърскаго Антима, (та божемъ той е по-харенъ?) „смьрдеха!" И противо още-то епархиално желание тя за въскресение отъ 1860 г. проводи го въ епархия-та силомъ, така да се каже. Нъ насилственно дошлий Мелетий нищо не сполучи: Епархия-та го неприе, а той пакъ силомъ останѫ въ нея. Епархиоти-тѣ, прѣди още да дойде Милетий, щомъ се увѣриха че той вече е назначенъ и тръгнѫлъ изъ Цариградъ, отправиха се до Патриархия-та съ единъ общъ протестъ отъ 4 Априлий 1860 г., съ когото явяваxѫ и, че, понеже тя не зачита за нищо тѣхни-тѣ молби и прозби, а се отнася като чужда, мѫщеха, а не като сѫща майка и провожда имъ за Митрополитъ лице противъ кое.то Епархия-та катигорически се е произнесла, то и

тие отъ тога на сетне не щѫть да я припознавать за своя цьрковна глава. Отъ друга страна отправиха се и до политическа-та власть да си искать свои-тѣ цьрковни правдини, подарени на Епархия-та имъ отъ Имп. Юстинияна, почитани отъ толко Султани, а едвай прѣди сто години съ лукавсво похитени отъ Грьцката Патриархия. 1)

Отъ тога на сетне, като се прѣкѫснѫ всекое сношение съ Патриархия-та, Мелетий оставаше въ епархия-та като чуждъ и това състояние трая нѣколко врѣме, прѣзъ което той постепенно привличаше съ помамка, съ заплашвания, съ подкупничество и съ разни начини простими и непростими тукъ-тамѣ по нѣкои отъ епархиоти-тѣ, догдѣ най-послѣ идуща-та година съ прѣдаване-то и улаване-то на Д. Миладинова нанесе на народно-то чувство смьртоносенъ ударъ, та всички потрепераха и замлъкнѫха. Нъ то, съ погубване-то Д. Миладиново не се уби, не се изгуби съвсѣмъ, а само приврѣменно заспа и се позатули. Защо-то слѣдъ нѣколко години виждаме го пакъ събудено и побуйно, което най-послѣ въстьржествува на 1874 год., като епархия-та се сдоби съ желана-та си цѣль — съ Български владика, както споменѫхме отъ начало.

Отъ началото на краткоизложена-та тукъ борба главенъ двигатель, водитель и дѣятель като угичь, е билъ покойний Д. Миладиновъ, а, като сътрудници негови двама-та тогашни учители въ Охридъ, имена-та на които не считамъ за умѣстно да ги явѫ за сега. Д. Миладиновъ е дѣйствувалъ въ Струга и околность-та ѝ, а другари-тѣ му, въ Охридъ. Нъ той и въ главния градъ на епархия-та, Охридъ, често често дохождаше, за да се научава какъ вьрви борба-та, да проектира, да съвѣтва, да насьрдчава граждани-тѣ и пр. и пр. въ продължение-то на започнѫто-то дѣло. А още

---

1) Копия-та на всички-тѣ прошения по тая борба намирали сѫ у мене, и ако ги не изѣла орисница-та, како много други прѣзъ бурни-тѣ врѣмена, мислѫ въ згодно врѣме да ги обнародѫ чрезъ печата.

по-често пишеше до мене; почти на всекои два дни, азъ отъ него получавахъ по този въпросъ писма, 1) отговори-тѣ на които, ололо 300 на брой, бидоха заедно съ него уловени, прочетвани въ Битолска-та власть трикратно и испитвани, нъ слава Богу нищо компромитирующе въ нихъ не се намѣри, та авторътъ имъ не пострада нѣщо; — ние, въ кореспондирание-то си много внимателно и прилѣжно сме се пазили въ това отношение.

Освѣнъ владичката борба, Д. Миладиновъ се е старалъ и за въвеждание-то на Български язикъ въ Охридски-тѣ учебни и молебни заведения. Отъ какъ въ цеентрални-тѣ училища бѣше се отъ части и за малко врѣме въвѣлъ, а слѣдъ малко, по интриги-тѣ на нѣкои, изчезна пакъ, Д. Миладиновъ се подпрѣтна да се открие ново Българско училище, махалско поне, и подбуди махалци-тѣ Кошишчани да съградатъ отъ основа такво. За това училище читатель-тъ може да намѣри по-общирни свѣдѣния въ „Цариградский вѣстникъ“ отъ 1860 г. Д. Миладиновъ пишеше често въ единственний този вѣстникъ дописки. 2) Негови-тѣ дописки бѣхѫ благородни, насърдчителни за народни-тѣ дѣйци и подбудителни къмъ обще-то добро и къмъ народното прѣуспѣвание, а не, като произведения-та на нѣкои днешни недорасли дописници, кои-то, подъ було-то на мнимо-то си родолюбие, стремѫтъ се да съборатъ, да опропастятъ и унищожатъ онова, кое-то съ рѫѣ-тѣ на подобни на Миладиновци дѣйци се въздигнѫло и съ своя-та имъ кръвь се осветило, кои-то, казвамъ, пълнятъ нѣкои отъ сегашни-тѣ Български вѣстници съ безстидни хули и псувни, обезсърдчителни за народни-тѣ дѣйци, като ги

---

1) Жално че едва ли да се намира сега у мине нѣкое отъ тия писма, кои-то ако би сѫществували занели би тука видно-то си мѣсто. Освѣнь нихъ у мене се намирахѫ и други негови писма и дѣла; нъ бурни-тѣ врѣмена погълтнѫха ги. Ако, по случай се намѣри нѣкое избавено отъ погибель-та, не ще прѣнебрѣгнѫ да го обнародѫ.

2) Нѣмамъ прѣдрѫчни броеве-тѣ на поменутий вѣстникъ, за да прѣпишѫ сѫщи-тѣ му дописки и ги прѣобнародѫ тукъ.

клеветять съ злобни и измислени клевети, и опропастителни за народно-то добро и народно-то прѣуспѣвание. Подобни-тѣ изроди достойни сж да се прѣзирать отъ стрьна на народа и заслужвать проклятие-то отъ страна на потомство-то.

Малко врѣме, не цѣла година, Д. Миладиновъ учителствува въ струга; понеже прѣдъ свьршькътъ на сѫще-то му учебно врѣме 1860 год., биде отъ Цариградски-тѣ Българи назначенъ съ писменно Патриаршеско позволѣние да обиходи Македония, за да събира самоволни помощи отъ Български-тѣ и общини за въ полза на почнѫта-та тога да се съзижда Българска въ Цариградъ Цьрква. Това негово обихождание по Македония многократно и многообразно въсползува народа въ тая затьнтена и заборавена, така да се каже, Българска страна; защо-то покойний освѣнъ поржчена-та и възложена нему длъжность за събирание помощи, него, по свойственний нему характеръ, сьрдце го не тьрпѣще да се ограничи само и само въ нея, а да не развие квадратно риторическа-та си способность къмъ заспалий тога народъ и да го не събуди отъ литергиский му сънъ, да му не вдѫхне благородни народни чувства. Той всичко това испълни съ 90 процента повече. Народъ-тъ внезапно се съживи и приготви въ пригръщение-то на цьрковний ни въпросъ, освѣнъ нѣкои затьнтени мѣста, кѫдѣ-то нога-та на обходителя не може да стжпи и сияйно-то му слово да проникне. 1)

Нъ пакъ и тая именно обиходка биде главна-та причина за опропастение-то на обходителя и за слѣдственни-тѣ тегоби и мѫки на многочленно-то му осиротело семейство. Грькофенерското висше духовенство, макаръ и отъ нѣмай кѫдѣ да бѣше позволило повиди-

1) За да би могли негови-тѣ дѣла да се познаѫтъ точно и да се оцѣнять както трѣба, нужно бѣше да се знаеше прѣдварително нъравственно-то и умственно-то тогашно състояние на народа, съ кого-то имаше той работа. Нъ тъй като подобно изложение завлѣкло би ме твьрдѣ на далече и, като ни не позволява обѣмъ-тъ на книжка-та, оставамь го за другадѣ и въ друго, по-згодно врѣме.

мому подобна една обиходка по Българска Македония отъ страна на единъ Българинъ, нъ като твърдѣ добрѣ познаваше че все друго, а не полза за Фенеръ щеше да произлѣзе отъ нея, гледаше на обходителя не съ добро око и, стжпка по стжпка, го слѣдваше и дебнеше като хиена върху него и върху дѣла-та му, па и на всекой рачкоръ, наличаше му многосплетни примки и стжпици, дано нѣгдѣ го улови, отъ кои-то само съ голѣмо и осторожно прѣдпазване може да се упази приврѣменно; а въ Дебръ и Воденъ измжкнж се отъ примки-тѣ само съ бѣганье. Въ пьрвий градъ не можахж да го намѣрятъ, кога-то го потьрсили; а въ послѣдний, нощемъ избѣгна съ помощь-та на покойния Георгия Динговъ, кой-то бѣ му далъ свой-тъ конь. При всичко това обаче покойний не може да избѣгне съвьршенно отъ прѣслѣдване-то на Фанариотско-то Духовенство, кое-то само врѣме и случай чакаше да извърши злобно-то си и безчеловѣчно намѣрение и да го опропасти, кое-то най-послѣ и сполучи, както ще видимъ по-долу. Друга една отъ дѣйствителни-тѣ причини, за кои-то Грьцко-то Духовенство прѣслѣдваше покойния и за кои-то го опропасти бѣше и тя, дѣто той въ Кукушь и въ Охридъ подбудилъ владичкий въпросъ, отъ кой-то толко се умори и се съсипа Фенеръ.

Въ това врѣме по цѣла-та дьржава обикаляше Великий Везирь, Кжбржзли-Мехмедъ Паша, кой-то, като мина прѣзъ прилѣпъ, по владичко подшушване проводи на заточение Българский тамошенъ учитель Іордана Х. Константиновъ, родомъ отъ Велесъ; а, като дойде въ Битоля, сжще-то направи и на осьмь души, грьковеликоидеисти младежи.

Отъ какъ тъчно и съвѣстно извърши миссия-та си по Македония, Д. Миладиновъ около конецъ-тъ на м. 8|врия 1860 г. дойде си у дома заедно съ брата си, Наума, кого-то имаше съ себе прѣзъ цѣла-та забиколка, като другарь и помощникъ. А въ това врѣме мимо-Охридский Мелетий, макарь насилственно и противъ воля-та народна, прѣбиваваше въ епархия-та и сновеше лукави-тѣ си сплетни, както противъ него, така и про-

тивъ други нѣкои по-отлични родолюбци — работници. . .

Не много слѣдъ възвръщение-то си въ Струга Д. Миладиновъ извѣсти се отъ приятели че грози го прѣдателство страшно, и би съвѣтванъ че нуждно би било да се отстрани, за да избѣгне опасность-та; нъ той, или не щепе да повѣрва или не зачиташе за нищо живота си, кой-то обаче бѣше неибѣжно нуженъ не само на семейство-то му, нъ и на народа. Има и дуго: Той бѣше честолюбивъ, та не приемаше и не слушаше съвѣти отъ никого, а колко повече отъ лица, кои-то сматряше за по-долни отъ себе? Какъ да е, той прѣнебрегна опасность-та, коя-то имаше още врѣме да се отбѣгне, и съ това унеправда само-то си семейство и съгрѣши прѣдъ него, като го остави нигдѣ никѫдѣ, да страда и за насѫщний-тъ си, безъ никаква помощь отъ никого, съ една рѣчь, той принесе самоволна жьртва на народний олтаръ не само себе си, а и цѣло-то си семейство, и то ето какъ:

Единъ день, и той бѣше 16-й Февруария 1861 год. день цьрнъ за народа ни въобще а частно за жьртва-та и за многочленно-то и дребно семейство, както и за роднини-тѣ и приятели-тѣ му, Д. Миладиновъ въ глъбока зора биде стѫпнѫть (бастисанъ) отъ една тълпа заптиета подъ прѣдводителство-то на Жандармерийский тисященачалникъ, Абидимъ Бега, родомъ Тоска, който прѣдъ нѣколко дни дошьлъ бѣше отъ Битоля нарочно, за да улови ужь нѣкои злосторници, кои-то бѣхѫ запалили и изгорѣли кѫща-та на Бр. Робевци въ Охридъ. Той като излѣзълъ изъ послѣдний градъ нощемъ, нощемъ пристигнѫлъ бѣ и въ Струга; а рано-то, въ глъбока още зора, повикалъ при себе, за да го прѣдвождать, двойца Стружани, свещенника Ивана, Сакелария и кметъ-тъ Ивана Кокошчевъ, за да постѫпи ужь по закона, по кой-то не се позволявало да се бастиса кѫща никому безъ присѫтствие-то на официално махаленско лице, — зѣлъ ги да му посочать, чрѣзъ цалувание то си, Христа! . . Нападатели-тѣ, като влѣзоха внезапно и нечакано въ кѫща-та, коя-то друзи отъ другари-тѣ имъ обсадиха, уловиха покойний Д.

Миладинова въ само-то му легло, въ постеля-та му, на самий-тъ му раиски сънъ, прѣдъ очи-тѣ на растреперано-то и потресено отъ страхъ многочленно и дребно негово семейство, грабнжха го, така да се каже, отъ ржцѣ-тѣ му, измжкнжха го отъ обятия-та му! Какъвъ страхъ, какъвъ трепетъ и ужасъ тога е билъ въ тая кжща, въ това домочадие? Може да си възи всекой [1]).

Испомежду това прѣтрѣсоха цѣла-та кжща, въ ковчези, долапи, изби и мутлами и събраха всичко, що намѣриха книжно, писма ли велишь, книги, ржкописи и пр. събраха ги и ги нагнетиха въ врещa, та заедно съ него отнесоха ги въ правителственний домъ. Щомъ се обзори и съвна, като се расчу по вънъ, страхъ и трепетъ обзе цѣлий градъ, а внезапность-та на дѣло-то и важность-та на уловено-то лице, както и нападателний начинъ, по който се улови, увеличаваxж и умножаваxж чрезвичайно страхъ-тъ, та всекой зѣ да се пита себе си: „Не ще ли уловять и други? ами азъ ще бждж ли изключенъ отъ тая бѣда?“ И право си имаха. Защото, не слѣдъ много часове уловиха се двама още пьрвенци, именно Георгий С. Чакаровъ и Иванъ Евровъ учитель, негови най-ближни приятели, ученици прѣжни, а на послѣдне съдѣйци въ цьрковнонародно-то дѣло. Послѣдни-тѣ били уловени, както се научихме по-сетне, за да би не могли, като подѣятелни изъ между гражданитѣ, да дѣйствувать за освобождение-то на пьрвия.

Утрина-та, на 17-й Февруария заобиколени отъ едно цѣло отдѣлѣние жандарми съ бимбашия-та на чело вситѣ трима, като кжзници и вьрли злоднйци, бидоха отведени въ Охридъ и затворени. Слѣдъ единъ день, единий отъ тѣхъ биде пуснжтъ съ задължение, обаче

---

1) Нѣколко дни прѣди това, като бѣше дошьлъ въ Струга владичкий протосингелъ, днешний Дебърский Антимъ, за да плете кошница-та на владика-та, Д. Миладиновъ, за да запази народа отъ сплетни-тѣ му, препналъ бѣше се и се скаралъ съ него ягко та послѣ всички-тѣ отдаваха уловение-то му на тая кавга; нъ тая причина бѣше второсте-пенна, а пьрвостепенни и дѣйствителни бѣха горѣизложени-тѣ.

да се не намиса въ дѣло-то на уловения Д. Миладиновъ нито да дѣйствуа негде, поприятели Турци, разбира се за освобождение-то му; а двама-та, т. е. Д. Миладиновъ и Г. Чакаровъ лѣжяхж три дни тамъ затворени. Както се научихме, последнй билъ държанъ до три дни, за да не може да припятствува догдѣ, споредъ кроежь-тъ и диктовка-та владикова, се направи обвинителна мазмата за пьрвия.

На четвьртий день, 20-й Февр. двама-та Миладинови съзатворници, освободени отъ затвора, лутахж се, като пиени гжски, отъ страхъ, изъ градъ-тъ, а Д. Миладиновъ, каченъ на коня и съпровожданъ отъ четворица конници жандарми — суварии, испроводи се като жзникъ — злодѣецъ въ Битоля, обвиненъ съ мазмата отъ Охридский-тъ Съвѣтъ „Идаре мезличи“! Нито догдѣ покойний бѣ въ затворъ-тъ нито кога-то се испровождаше въ Битоля, бѣше допущено нѣкому да се приближи до него или да проговори нѣщо съ него. Отъ това всички въ Охридъ още повече потрепераха. Поближни-тѣ му роднини и приятели тьрчахж горѣдолу, да се молять при единъ, при другъ, дано сполучать да го оттьрвать, нъ всичко биде напраздно; — Грьцкий владика Мелетий бѣше нагласилъ вече Турски-тѣ бѣгове, а може би, несъмнѣнно, и да ги е подкупилъ, както навѣрно и Битолский Венедиктъ направилъ сжще-то въ Битоля! А, като освѣнь Турци-тѣ въ Охридъ, владиката имаше съмишленници и двама пьрвенци отъ Християни-тѣ, най-пьрви-тѣ и най-влиятелни-тѣ, единъ отъ кои-то е билъ и ученикъ на жьртва-та, спасение-то на Д. Миладинова бѣше немислимо. И дѣйствително; когато испомежду тие три дни съпруга-та на покойния отиде у послѣдни-тѣ двама, за да ги моли да подѣйствуватъ за избавление-то му, тие казаха и категорически че за него спасение нѣмало, тъй като той се осждилъ вече, а че трѣбвало да каже на зета си, „да си сѣди мирно това куче, зере и нему ще му кладемъ пьрстъ-тъ, та ще хвьркне и той на възбогъ! . . .“ Ето Християни, и то, православни! ! . . .

Макарь и да отиваше на явна смьрть, отъ коя-то

никой не вѣрваше да утече, покойний Д. Миладиновъ никакъ не бѣше уплашенъ и стрестнѫтъ, а съ спокойна душа, безбоязнено и съ весело сърдце, като на свадба, отиваше си, ѣздящъ на коня, като сватъ. Това чинѣше той по двѣ причини: Пьрво, защо-то се надѣваше за спасение-то си на отлични-тѣ си приятели и познайници въ Цариградъ и другадѣ, че тие не щѫть го оставять да загине невинно, безъ да си помисли кутрий-тъ че много пѫти и най-врѣдни-тѣ приятели и най-усилни-тѣ имъ дѣйствия останвать бесплодни и бесполезни и че негово-то бѣше едно отъ подобни-тѣ обстоятелства; а второ, защо-то немареше и прѣзираше живота си, кога-то би се касаело за народно-то добро, безъ да зачита даже и семейство-то си, прѣдъ кого-то има родителски естественни обязанности. (Кждѣ сѧ днесь родолюбци-тѣ, да се оглѣдатъ въ оглѣдало-то на негово-то самоотвьржение и самопожьртвование?) Кога-то отъ далеко испровождахме го, като Апостоли-тѣ, Христа, на явна погибель, той, съвсемъ спокойно, показващемъ шепа-та си, казваше ни: „Що така сте се уплашили, дѣца? Една „шепа кръвь е человѣпеский животъ; за толко ли ще „се уплашѫ? азъ отивамъ на вѣрна смьрть, нъ на„родъ-тъ Българский нѣма да умре заедно съ мене; „той ще остане живъ и единъ день ще въскрьсне; тота „ще оцѣни и моя-та кръвь! Азъ посѣхъ сѣме-то; а вие „бидите живи да пожниете плодъ-тъ му.“ Само кога-то щехме да се раздѣлимъ еднѫжь за всѣгда, на расстояние единъ часъ почти отъ градъ, Охридъ, наведе глава-та си и произнесе съ нажаленъ гласъ: „Ахъ тиранство, ахъ пусто Грьцко духовенство!“ и двѣ ѫдри сълзи истъркаляха се отъ цьрни-тѣ му ѣдри очи! Тога ние облѣхме се съ сълзи и, безъ да можемъ да му произнесемъ послѣдне-то: „съ Богомъ,“ отдѣлихме се съ наведени глави!

Той отиде и не се вьрнѫ вече назадъ ни при насъ ни при семейство-то си нито при народа си; нъ пророчество-то му се сбѫдна на пълно — сѣме-то, кое-то посѣ, изникнѫ, израсте, даде изобиленъ плодъ, който ние въ наше врѣме пожьнѫхме. Негова-та цѣль бѣше,

за въскресение-то на църковна-та и книжевна-та ни независимость; тя се испълни. — Независима-та ни църква се възобнови, Български ни майчинъ язикъ на всѫдѣ почти по Македония се въведе! Кѫдѣ си сега, блаженѣйша и благороднѣйша душо, да видишь изобилний-тъ плодъ на посѣно-то ти сѣме, за което самъ ти съ все безцѣний-тъ ти братъ и семейство-то ти станѫхте жъртва всегдашна? Въ всекой въсхитенъ разговоръ той викаше велегласно: „Ура! Живѣли Българи! България славна!

Кога-то гледаше успѣхъ-тъ на Български язикъ въ родно-то си мѣсто, Струга или въ Охридъ, въ въсхищение-то еи казваше: „Кога-то дойде братъ ми отъ Руссия, (разумѣващемъ Константина) ще откриемъ по една Българска Гимназия мѫжска и дѣвическа въ Охридъ или въ Битоля заедно съ по единъ пансионъ мѫжски и дѣвически; учители приготвени имамє, (като наброяваше нѣколко лица, кои-то щели да съставять учителския персонель, между кои-то за пьрвъ ставаше брата си), ще приготвимъ и учителки!“ Той му бѣше планъ-тъ на въждѣлѣна-та му цѣль: „да се просвѣти Български народъ съ майчиний-тъ си язикъ, цѣль коя-то, ако и не доживѣ да види осѫщесвенна, нъ ние поне бидохме честити да я видимъ, испълнена въ по-обширенъ и по-цѣлесъобразенъ смисьлъ. Солунски-тѣ учебни заведения мѫжски и дѣвически сѫ осязателно доказателство на дѣйствителни-тѣ ни заключения. Солунъ, който прѣди 26 години стреляше отровни стрели противъ Грьцкий-тъ владика въ Кукушь, за дѣто той не съзрѣлъ и незапрѣтилъ да се прочете въ църква-та едно Апостолско чтение на Българески а допустнѫлъ „*този смърденъ язикъ* (Български-тъ) *да доближи до Солунскитѣ врата* 1) (да дойде сир. да се въведе въ Кукушь), този сѫщий всегрьцкий до тога, Солунъ, днесь да стане центъръ и изворъ на Българско просвѣщение за цѣла Македония! Чудно промѣнение чуденъ и уди-

1) Изражение владичко, употрѣбено въ писмо-то на Солунскій Митрополитъ до Кукушкий владика, Мелетия.

вителенъ успѣхъ! Какъвъ по-голѣмъ, по-дѣйствителенъ успѣхъ отъ настоящий искаше покойний? Ето негово-то желание, негова-та цѣль, неговий планъ се осѫществи, се испълни най-квадратно. Прочее и негова-та кръвь, неговий животъ е удовлетворенъ най-пълно. Нека вече негова-та душа почива спокойно. Нъ да се повърнѫ на рѣдъ-тъ, кого-то оставихъ:

Въ Битолски-тѣ злодѣйчески тъмници Д. Миладиновъ лѣжа цѣли три мѣсѣци, до прѣполовение-то на м. Мая. Тамо не единъ пѫть биде испитванъ отъ Битолский-тъ „Дженаатъ мезличи“ (криминалний сѫдъ), нъ той съ врожденно-то си и придобито краснорѣчие, и съ дѣйствителна-та невинность всекога излѣзвалъ е отъ сѫдъ-тъ оправданъ; испитвахѫ се и се прѣгледвахѫ на три пѫти отъ разни правителственни коммисии, нарочито опрѣдѣлявани, въ кои-то бивалъ е членъ и Битолский Г. Митрополитъ, нѣкогашний Видинский, Венедиктъ, най-злобний-тъ между всички-тѣ си тогашни събратя, разгледвахѫ му се, казвамь, всички-тѣ книги и писма, които му се найдоха и се събраха у дома му и кои-то пълнеха четири цѣли врещa, нъ и отъ тѣхъ излѣзе необвиненъ. При всичко това пакъ свобода за него нѣмаше. Коя бѣше причина-та? Незнаемъ. Г. Василь Манчевъ, родомъ отъ Свищовъ, кой-то съврѣменно съ него въ сѫща-та тъмница и за подобно обвинение или по-добрѣ, отъ подобна клѣвета, лѣжа около единъ мѣсецъ той може да знае нѣщо повече. Той сѫще може да знае и нѣкои подробности за покойния относително до лѣжание-то въ тъмница-та и досѫденье-то му, кои-то ние отъ вънъ не сме могли да узнаемъ, макаръ и да получавахме отъ затворения сегизъ-тогисъ по нѣкое отворено писменце, писано съ плайвасъ и съ алегорическо съдържание. Отъ послѣдни-тѣ негови алегорически писма едно нѣщо могли сме да узнаемъ. Като не бѣше никому позволено да влиза при затворници-тѣ отъ подобна категория, можели да влизать тамо само хора отъ Католическа-та пропаганда, кои-то често прѣдлагали имъ и имъ се обѣщавали да ги освободять непосрѣдственно само, ако тие прѣгрънять и исповѣдать Католицизма

или поне Уния-та съ него. Отъ тука какво друго заключение излиза, ако не, че и сама-та тая пропаганда имала е прьсть или поне съчувствавала е съ Грьковладичко-то противо наший подвижникъ и народенъ дѣецъ прѣдателство, както ще се покаже и по-долу?

Ми се чини че, чрѣзъ това срѣдство г. В. Манчевъ избави се отъ затвора и отъ погибель-та; нъ Д. Миладиновъ, кой-то прѣди 2—3 години, поради тая сжща Уния, избѣга отъ Кукушь, кой-то не приемаше нито да чуе за промѣнение на вѣра въ каквато и да било нужда, мислимо ли бѣше, да се уплаши отъ единъ затворъ, та да прѣгърне Католицизма? Никога! Той въ писма-та си пишеше ни: „Само една дума: „Католикъ „или поне: Униятинъ“, достатъчна е да ме избави отъ „затвора; нъ азъ сега на старость, да очьрнѫ лице-то „си, да потьмнѫ име-то си, да обесчестѫ минѫло-то и „бѫдѫще-то си и най-послѣ да онеправдаѭ семейство-то „си, не ще приемѫ никакъ, макарь и да знаѭ че смьр„ть-та ми е неизбѣжна; азъ нѣма да останѫ по-долу „отъ Макавея Елеазара, кой-то умрѣ за вѣра-та си!“ Така и не прие католическа-та условна свобода въ замѣна на праотеческа-та си вѣра, прѣдпочете смьрть-та и погибель-та си нежели безчестния животъ. Колко подобни нему имаме днесь? Нека се огледать въ неговото оглѣдало най-вече днешни-тѣ Кукушани, кои-то и безъ таквизъ, като негови-тѣ, опасности, прѣгърнѫха Уния-та и още дьржать се за нея, „като слѣпий-тъ за станъ-тъ,“ като да би безъ нея пропаднѫлъ би свѣтътъ! какво извинение може да имъ помогне за оправдание?! Само нѣкои на послѣдне подражаха примѣра на покойния и прѣдпочетоха заточение заедно съ православие-то, нежели свобода съ чужда вѣра! Слава тѣмъ и похвала!

Отъ друга страна, догдѣ покойний лѣжѣше въ затвора Битолский и се испитваше, приятели-тѣ и роднини-тѣ му въ Охридъ и Струга не спиехѫ, а стараехѫ се всячески да найдѫть срѣдство за избавление-то му; особито двама-та съзатворници негови въ Охридъ и единъ неговъ роднина отъ послѣдния градъ прѣдъ нищо

не се спирахѫ и нищо не щадехѫ за него. Най-послѣ тие намѣриха срѣдство за желаемо-то освобождение; найдоха приятели въ Битоля, кои-то да посрѣдствувать при прѣдсѣдателя, на Криминалний сѫдъ, тога Ахметъ ефенди, а послѣ, Ахметъ Расимъ паша и при Валията, извѣстния по послѣдна-та война, Абдулъ Керимъ Паша, както могоха, разумѣва се, за да го освободять и работа-та приближи осѫществение-то си; — нѣкои съ затворници съ него Албанци, кои-то прѣзъ велики-тѣ пости били освободени, като си вървѣха за Албания, минуваещи прѣзъ Охридъ и Струга, казаха ни и ни увѣриха, както и отъ Битоля бѣхме извѣстени, че и Миладиновъ слѣдъ два три дни щелъ непрѣмѣнно да се избави и свободенъ да си дойде у дома за Лазаровъ день или най-късно, за великата седмица.

Като съ нетърпѣние обаче чекахме го да си дойде за Въскресение Христово, та двояко да се радваме всички приятели и роднини негови, минѫ се и великдень и пакъ него го нѣма, а ние въ тъмнота празднувахме великитѣ праздници, ето че и по Великдень още го нѣма, когато внезапно и като отъ гръмъ и молня поразени, прѣзъ м. Мая чухме че той билъ отведенъ въ Цариградъ! Каква би тая внезапность, тая нечаяность? Попитвахме се единъ съ другъ, нъ никой нѣмаше да ни расправи! Слѣдъ малко врѣме обаче научихме се подробно и ето какъ станѫло това:

Щомъ като Битолский-тъ и Охридский-тъ владвци узнали че власть-та рѣшила да го освободи и че жъртва-та имъ щела да отлетне отъ грабливи-тѣ и хищни тѣхни ногти, издѣйствували при Валия-та съ каквито срѣдства вече могли, подеждимий да полѣже въ затворъ още нѣколко — двѣ три седмици, за тѣхно удовлѣтворение поне, та послѣ нека се освободи! Това лукаво срѣдство, дѣйствителность-та на кое-то и самъ Валия-та, Абдуль-Керимъ Паша, не можелъ да усѣти, та убѣдилъ се да се съобрази съ него и неволею да подпадне подъ сѫщий-тъ съ нихъ грѣхъ, употрѣбили лукави-тѣ кръвопийци,1) Битолский Венедиктъ и Охрид-

1) Около това врѣме сѫщи-тѣ тие двама фенерци испиха

ский Мелетий, съ цѣль да спечелять врѣме, та да могжть отъ ново и съ по-враждебни сплетни, съ по-силни коварства и прѣдъ по-високо мѣсто да подковжть жърт-

---

и излокаха крьвь-та и на една друга невинна жьртва, на единъ Българинъ Калугеръ, родомъ отъ Дебъръ, Илариона, Игумена на Дебърский манастиръ, Св. Ивана, като го наклѣветиха и опропастиха, както слѣдва:

Той отъ прѣди 15 години като излѣзълъ отъ родно-то си мѣсто, жизѣлъ въ Св. Гора, въ Иерусалимъ и въ Русский нѣкой манастиръ. Като му се домилѣло за отечество-то, рѣшилъ се да се върне въ него и тамъ да остави останкитѣ си — коскитѣ. Нъ, като пѫтемъ се извѣстилъ че съотечественници-тѣ му Дебрани не си били промѣнили старий-тъ табиетъ на убийства и грабежи, уплашилъ се и се рѣшилъ да остане въ Охридъ. Тамъ близу до една, малко отъ града отстранена цьрква, Св. Иована, направи си една малка келийчка, въ която нѣколко врѣме си поживѣ. А, като научили негови-тѣ съотечественици, Дебрани, Българи, разумѣва се, дотърчаха въ Охриъ и въпрѣки негово-то отказвание, съ голѣми молби и поземни поклони, като знаели добри-тѣ му качестка, склонили го да го земѫть въ Дебъръ като Игуминъ на тамошний манастиръ, Св. Ивана. И дѣйствително заслужваше той за такъвъ, тъй като бѣше добъръ Християнинъ и посвятенъ исключително на священий си санъ.

Щомъ като отишьлъ въ манастиря и зѣлъ управлѣние-то му дѣдо Иларионъ съжалилъ се на скудость-та му и намислилъ да излѣзе по вънъ да проси помощи. Той мислилъ да иде въ оние мѣста, които познавалъ, именно, въ Св. Гора, въ Палестина, а найповече въ Русия и съ тая цѣль търгналъ билъ отъ Дебъръ и дошьлъ бѣше въ Витоля тъкмо на онова врѣме, кога-то случи се да се намѣрѫ тамъ и азъ и още повече да слѣзе на оной сѫщий ханъ, на който се намирахъ и азъ, та могохъ да се запознаѫ съ него по-отблизу.

За да отиде обаче по-надалечь, необходимо бѣше да си визитира пашпорта. Нъ, щомъ като отишьлъ и се прѣдставилъ прѣдъ Полиция-та, тая, прѣдизвестена отъ Митрополита, който тоже билъ прѣдизвѣстенъ отъ другъ свой събратъ, отпратила го при него, да и донесе едно кефильнаме отъ владиката, за да му визитира пашпорта. Невинний калугеръ, безъ да се усумни въ нѣкое зло, утърчалъ се съ радость на Митрополия да иска нуждно-то кефильнаме. А лукавий фанариотинъ приелъ го учтиво и казалъ му да почака малко; испомежду това пратилъ дякона си, Българинъ, да увѣдоми полиция-та че този человѣкъ е еди какъвъ си, та опасно е да се испуща вънъ, — наклеветилъ го по фанариотски и издѣйствувалъ заточение-то му,

ва-та си така, щото да не може вече по никакъвъ начинъ да се исчезни отъ окови-тѣ 1). Власть-та въ Битоля склонила да задържи затворника за нѣколко 15—20 дни още въ затвора, а Мелетий въ това малко разстояние направи съ измама единъ общъ епархиаленъ махзаръ, подпечатанъ отъ цѣла-та почти епархия. Ето какъвъ бѣше и какъ се смайстороса той:

Понеже съ знание никой въ епархия-та ни не би подписалъ и подпечаталъ противъ Д. Миладинова, отъ кого-то никой никакво зло не бѣше виждалъ никога, то злобний Мелетий употрѣбилъ билъ и тука лукавщина;— направилъ единъ махзаръ съ съдържание отъ страна на Охридска-та кааза, до мѣстна-та власть, съ кой-то каазата молѣла ѝ се ужь да назначи кърбулюкбашия нѣкого си Дебранина, Сали-Демира, способенъ и искусенъ пазачь, за кого Мелетий знаелъ, че като на това врѣме сжществующий булюкбашия не можалъ да защити села-та противъ злоупотрѣблѣния-та на попливнали-тѣ тога злодѣйци, щомъ имъ се прѣдложи, и то отъ владичка страна, за Сали Демира, отъ кого-то всички села бѣха благодарни, съ готовность и даже съ признателность къмъ

назадъ въ Дебъръ. Догдѣ почекалъ калугеръ-тъ въ Митрополия-та, ето че пристигвать двама жандарми и зимать го съ себе, та го отвеждать на полиция, а другъ жандаринъ дойде на хана и му прибра коня и вещитѣ му.

Отъ полиция двама жандарми завели го за въ Дебъръ. Нъ, о, чудо на чудеса-та! Вечерь-та дошли въ г. Рѣсенъ, пьрва-та станция отъ Битоля за Охридъ или за Дебъръ. Тамъ тие затворили го, да прѣнощува ужь, въ ханската плевля; а утриньта рано человѣкътъ се намѣрилъ удавенъ съ вжже за гуша и то на самото вечеранье, както показвалъ залакътъ му отъ хлѣбъ и маслина, кой-то се намѣрилъ въ уста-та му! Какво е това чудо и кой е геройский-тъ му афторъ? Нека всекой се помисли да си го истълкува! . . . Нъ, само това ли е? . . . Колко още други, още по-свирѣпо погубени? ! . . .

1) Едно вѣрно лице, приятель мой, съобщи ми че тие дни, когато се кроела нова-та сплетна, като отивалъ съ пощата — мезиль въ Битоля, занесълъ на тамошний владика 60 лири. пращани отъ страна на Охридский, Мелетия. Отъ тука людьето заключавахѫ че тие пари сѫ употрѣбени за да се добие поменѫтий срокъ.

Владика-та, ше подпечатать; така и биде. А, за да не се породи и появи нѣкое съмнѣние въ лукавщината, проводи махзара да се подписва и подпечатва по села-та не съ нѣкой свой человѣкъ, а съ единъ народенъ ужь, нъ невиненъ старъ учитель, родомъ отъ струга, който, въ невинность-та си, и той самъ непроумѣлъ злобна-та задна мисьль на Владика-та. Вси-тѣ села съ готовность и благодарение подписали и подпечатали прѣдставения имъ махзаръ, който попълненъ и готовъ въ кратко врѣме, прѣдставилъ се Милетию, за да го подаде ужь на потрѣбно-то мѣсто, т. е. на мѣстна-та власть или да го проводи въ Битоля, на Валия-та.

Нъ тога особито се изиграла втора-та и най-важната часть на безсъвѣстна-та и безчеловѣчна владичка роль. Той, владика Мелетий, прѣрезалъ махзаря на двѣ части; — съдьржание-то оставилъ на една страна, а печати-тѣ и подписи-тѣ задьржалъ. Намѣсто пьрво-то съдьржание явилъ се махзаръ съ съдьржание съвсѣмъ друго, най-безчеловѣчно и най свирѣпо, какво-то само немилостива звѣрска душа могла би да измисли! То и самаго Христа би подигнжло на бѣсилка-та! Смисьль-та му, до колко-то отъ по-послѣ могохме да научимъ, била горѣ-долу слѣдующа-та: Подписана-та кааза или епархия оплаквала се на власть-та, че нѣкой си Д. Миладиновъ, учитель отъ Струга, не прѣставалъ отъ да обиходи села-та и да проповѣдва на мирни-тѣ царски подданници въстание противъ Султана и съединение съ Россия, кждѣ-тоималъ и брата си, слѣдователно подпечатившитѣ села молили се на Ц. Правителство, или да имъ покаже мѣсто друго, да се прѣселятъ и да живѣжть мирно и свободно отъ негови-тѣ (Миладинови-тѣ) побуждения или да ги отърве отъ него, като го махне отъ този свѣтъ! На махзаръ съ подобно или още по-враждебно, по-немилостиво и по-лъжливо съдьржание залѣпилъ подписи-тѣ и печати-тѣ отъ прѣрезано-то пьрво прошение. А, за да би не могло да му се открие фалшивость-та, този Христовъ (?!) намѣстникъ накаралъ свои-тѣ любимци въ Охридъ и въ нѣкое още друго село да удрять сквьрни-тѣ си печати на тая

точно линия, по коя-то били залепени двѣ-тѣ части на фалшивий махзаръ. Най-пьрвий отъ тѣзи *съвѣстни* (!) Християни слѣдъ Фанариотина е билъ единъ бивши ученикъ на жьртва-та, за кого-то споменжхъ и другадѣ че занѣ мѣсто на учителевъ си прѣдатель. 1)

Нъ, извинѣте, Г-да читатели, че едно нѣщо не маловажно щехъ да забравж и пропуснж:

По-горѣ спомѣнжхъ че покойний подканяше мнозина младежи, както отъ Кукушь, тъй и отъ Охридъ, даже и мене, да отиджть на учение въ Руссия, отъ кои-то едни и отидоха. Отъ нихъ бѣше и едно момче, кое-то едвай що бѣше отишло прѣди двѣ години, и владика-та накара роднини-тѣ му (родители нѣмаше) да се оплачять на власть-та съ жалба противъ Д. Миладинова и то тъкмо на тая минута, кога-то уловень въ Струга, доведеде се и се затвори въ Охридъ, че той ужь съ помамка зѣлъ имъ момче-то и го качардисалъ (избѣгнжлъ го) въ Россия, кога-то въ града ни всички знаехж, че то биде испроводено по желание-то на сами-тѣ му оние роднини, кои-то бивахж накарвани да се оплачать, и че то неизбѣга скришемъ и нощѣ, а явно и деня на пладнина отиде си, испроводено отъ тѣзи сами-тѣ му роднини и други приятели, между кои-то случи се да съмь и азъ. А послушаха ли фанариотина тне момчеви роднини и се оплакаха противъ невинния страдалецъ или не, то не съмь могълъ да се увѣржа на здраво и до днесь. Само-то това момче, днесь доста възрастенъ мжжь, е живо, та може и да знае. А азъ едно само знаж, че то непосрѣдственно биде принудено да се върне отъ Руссия не свършивше още и за скоро врѣме дойде си.

Калпавий и фалшивий махзаръ съ тилеграфическа бързина, чрѣзъ нарочитъ человѣкъ, протосингела Антима, днешний Дебърский Грьц. владика, проводи се на Патриархия-та, коя-то съ сжща-та бързина подала го на Порта-та, съпроводенъ, разумѣва се, съ изяснителенъ

---

1) Съ подобенъ фалшивъ махзаръ проводи се на заточение прѣзъ 1876 год. отъ Охридъ и Стоянчо Костовъ, секретарь-тъ на дѣда Охридский Натанаила.

такриръ отъ своя страна. Това сѫ свѣдѣния-та, кои-то по-насетне излѣзоха на явѣ, а до тога никой нищо незнаеше що се кроело и що се вършело отъ народни-тѣ ни неприятели въ бездна-та на лукавщина-та и безчеловѣчие-то имъ.

В. Порта, като получила единъ такъвъ махзаръ отъ страна на една цѣла епархия или поне, кааза, подлинность-та на кой-то била засвидѣтелствувана отъ църковно-то началство на толко милиона Християни, царски поддании, Началство, кое-то всякога е прѣтендирало и още прѣтендира че се грижи за спокойствие-то на държава-та, макаръ и тие прѣтенции да сѫ безосновни, като видела, казвамъ, такъвъ махзаръ противъ едного мѧтежника (!) за какъвъто прѣдставлявали покойнаго Д. Миладинова, В. Порта не могла да неповѣрва или да се усумни въ подлинность-та му и въ дѣйствителность-та на общи-тѣ ужь оплаквания на кааза-та ни, тъй като и сама-та Патриархия заявявала, коя-то дѣйствително имала е право да се оплаква отъ покойния, като отъ нарушитель, нъ не на държавно-то спокойствие и въ ущърбъ на държавни-тѣ политически интереси, а въ ущърбъ на Еллинофенерский-тъ деспотизмъ. Като видѣла, повтарямъ, махзаръ-тъ и се увѣрила отъ Патриаршеский такриръ, В. Порта немедленно и тилеграфически заповѣдала да доведѫть обвиняванния Д. Миладиновъ въ Цариградъ. Нощемъ и телеграфически пристигнѫла въ Битоля тая заповѣдь; нощемъ, на 4-й сасъ по турски (10-й Евр.) грабнѫтъ билъ внезапно и нечаянно отъ затвора и, подъ конвой съ четворица конници жандарми нощемъ доведенъ въ Солунъ. Тамъ Валия-та, строгий Хусни Паша, за по-сигурно пазение, дѣржалъ го да прѣнощува въ една, съсѣдна до своя-та спална стая, пазенъ „четверма—четворицею,“ а утриньта испроводилъ го, пакъ здраво пазенъ, въ Цариградъ. Само това незнаж, да ли обкованъ въ желѣза, както е обикновено у Турци-тѣ, билъ испровожданъ или направило му се снисхождение, да върви съ свободни ржцѣ. Нѣкои Кукушани, стари негови познаници, приятели или ученици, видѣли го, когато бивалъ отвежданъ въ

парахода, нъ не могли да се приближатъ до него, за да се раговорятъ, тъй като никому не се позволявало доближение-то, та едва отъ далеко могли съ ишарети (на махание) да си размѣнятъ поздравления-та и, съ насълзени очи и погледи да го испроводатъ.

Щомъ билъ доведенъ въ Цариградъ, непосрѣдственно негово жилище или, по право, гнилище опрѣдѣлило се затворъ-тъ при голѣмо-то заптие. Кой-то отъ наши-тѣ ималъ злочестина-та да полежи въ него, той само може да го е оцѣнилъ. Како поживѣ тамо, въ нова-та си *палата* (!) бѣдний мжченикъ около деветь мѣсеци, не ни е точно извѣстно, макаръ и да получвахме сегизъ тогизъ по нѣкое отворено письмце съ плайвасъ написано; оние, кои-то били по-близу, може да знажтъ нѣщо повече, и да кажжтъ , до колко сж могли да узнажтъ отъ страна, понеже никому не бѣше позволено приближение-то до него, а запрѣтено всекому е било, подъ смъртно наказание, да се прибере до мѣстопрѣбиване-то му. Несъмненно той много пжти е бивалъ испитванъ, нъ ни единъ пжть не и обвиненъ, а даже напослѣдъкъ Порта-та се увѣрила за вѣроломство-то на Грькофенерско-то духовенство противъ него, нъ било вече кжсно. Прѣбиване-то и страдания-та му въ затвора били отъ най-неспосни-тѣ, разумѣва се.

Братъ му, Константинъ, кой-то прѣдъ една година, отъ какъ бѣ свьршилъ науки-тѣ си въ Московский университетъ, отишьлъ бѣ въ Австрия и тамъ печатилъ извѣстни-тѣ Български пѣсни, събрани въ Македония отъ двама-та братя отъ 1854 до 1859 год., въ това врѣме се нахождалъ въ Бѣлградъ. А, като чулъ за уловение-то и испровождание-то братово си, слезълъ въ Цариградъ съ цѣль да подѣйствува чрѣзъ приятели-тѣ си за освобождение-то му. Нъ, уви! вмѣсто да освободи брата си, а то и той самъ паднж въ примка-та! Споредъ едно писмо, кое-то получихъ прѣзъ Августа 1861 г. отъ покойния нашь съгражданинъ, Цариградски търговецъ, Михаилъ Кецкаровъ, на 28-й Юлия т. г. Константинъ отвезълъ се въ Турска-та столица, а утринь-та, на 29-й, безъ да обади никому и даже прѣди

да се прѣдстави и на Австрийско-то посолство, за да се впише въ списъка на подданници-тѣ му, като Австрийский подданникъ, що бѣше станѫлъ, (грѣшка, която му костува скѫпо — съ живота му), търгнѫлъ да търси брата си, Димитрия, съ кого-то отъ прѣди много години не бѣше се виждалъ, та се отправилъ право при голѣмо-то заптие, безъ никакъ да се усумни, да не би да се улови, тъй като той се осланялъ на чуждо-то си подданство, кое-то обаче, както казахме, не билъ отишълъ да си го ознамени при надлѣжно-то посолство, отишълъ, казвамъ, при заптие-то, да найде ужь и да види затворения си братъ, нъ ни него могълъ да види нито пакъ самъ той могълъ да се върне назадъ — Турска-та власть, прѣдизвѣстена прѣдварително за дохождание-то му въ столица-та и прѣдубѣдена противо му, щомъ се явилъ прѣдъ нея да търси и да пита за брата си, като се увѣрила отъ него самаго за тождество-то му, задържала го и го затворила въ подобна съ братова-та му отдѣлна тъмница, безъ да му дозволи да се види даже еднъжъ поне съ него; той прочее пострада споредъ вълчева-та пѣсень въ прикаска-та на животни-тѣ кой-то пѣелъ: „само мѣсо дома дошло!“ (Читатель-тъ ще може да види тая прикаска въ Сборника ми, кой-то ако е воля Божий, скоро ще излѣзе на свѣтъ. Прикас. Н-ро 27 и 68.), та ето ги и двама-та въ сѫща-та стѫпица уловени и за рѫцѣ и за нозѣ. Димитрий, ако и несравненно по-старъ отъ Константина, бѣше обаче здравъ и ягкъ тѣломъ и духомъ, та можелъ е негли потвърдо да устои срѣщу несносни-тѣ тѣлесни и душевни страдания и мѫки затворнически и, по-сносно и по-леко да ги прѣтърпи, нъ какъ ги търпилъ послѣдний, кой-то още отъ малъкъ билъ болничавъ, а въ послѣдне и сериозно повредѣнъ въ здравие-то си?! То самъ той и Богъ знае! При всичко това пакъ по-здравий Димитрий умрѣлъ нѣколко дни по-напрѣдъ отъ болния Константина! А како това? Ще видимъ по-долу!

Двайца-та Страдалци братя, раздѣлени единъ отъ другъ въ особни стайчки и осамотени, кипиха вѫтрѣ до свършькъ-тъ на текуща-та 1861 година, слѣдов. по-ста-

рий лѣжа тамъ тъкмо деветь мѣсеци, а по-малкий — петь. Исномежду това като не се позволявало никому да се прибере до мѣстопрѣбиване-то имъ, само хора отъ Католическа-та пропаганда могли свободно да ги посѣщавать и да ги катихизирать въ Католицизма, както казахме и за въ Битоля. Една Католическа *Сестра Милосердия* често ги посѣщавала и прѣдлагала имъ да приемѫть Католицизма, ако желаѫть непосрѣдственно-то си освобождение! (Какъ би станѫло това! Всекой проумѣва!) Нъ герои-тѣ братя прѣдпочитали погибель-та си нежели промѣнение-то на праотеческо-то си наслѣдие — православна-та вѣра.

Въ това врѣме приятели и отъ въпъ и отъ вѫтрѣ не прѣстанѫли отъ да дѣйствувать за освобождение-то имъ, едни молили, други убѣждавали Правителство-то въ невинность-та имъ, нъ, по нещастие не могли нищо да сполучать! Най-послѣ, като се промѣнали нѣкои по-високи лица и сполучили да убѣдять Висока-та Порта че тие двама страдалци сѫ съвсѣмъ невинни и че сѫ били жьртва на Грьковладички коварства, издала се трикратна заповѣдь да се освободять. Пьрва-та заповѣдь нищо не подѣйствувала, тъй като Грьцко-то Духовенство чрѣзъ разновидни-тѣ си интриги и всевъзможни-тѣ срѣдства могло е да упраздни силата и́ и да възбрани осѫществение-то и́; втора-та, посилна, малко нѣщо турила се въ дѣйствие, като страдалци-тѣ ни се извадили отъ пьрвий затворъ, и се турили въ по-легкъ ужь; А третя-та, изрична и строга, непрѣменно щела да ги освободи, ако лукави-тѣ и бездушни Духовници не бѣха ги прѣдварили съ насилственна смьрть! *Православнъйше-то* (!) Грьцко Висше Духовенство, ненаситвеещемъ се съ цѣлогодишне-то почти несносно въ тъмници мѫчение на наши-тѣ двама братя, за да си утули жажда-та съ Българска кръвь, като видѣ че не ще може да пристигне цѣль-та си чрѣзъ Правителство-то, тъй като послѣдне-то, убѣдено въ невинность-та имъ, щеше да издаде и третя, по-силна заповѣдь за освобождение-то имъ, коя-то и издаде, употрѣби друго, още по-безчеловѣчно, вьрхь-тъ на безче-

ловѣчие-то — „*Отрова-та.*“ И така, по-старий, по-здравий и по-який Димитрий на 7-й Януария, а по-младий, по-слабий и болнпавий Константинъ на 11-й сѫщаго мѣсеца 1862 год. бидоха принесени немилостива жьртва на Грьцка-та богиня: *Немезисъ!* или, по-право да кажѫ, основна и умилостивителна жьртва на народно-то ни цьрковно възрождение и нъравствено освобождение! Горѣ Вамъ книжници и Фарисеи, казваше И. Христосъ на подобни-тѣ тѣмъ Иудейски Архиереи и Законници! За срѣдство-то, кое-то се употрѣбило за уморване-то на страдалци-тѣ ни, казвахѫ че било, вѫгленъ-тъ, който или самъ, чрѣзъ вѫгленна-та си кислота или и съ помощь-та на нѣкоя прибавена въ него отрова, уморилъ ги. 1)

Гробнина-та имъ не се знае, понеже никой не смѣялъ да отиде и съпроводи износване-то и погрѣбение-то на мьртви-тѣ имъ тѣла, както казахме по-горѣ че не смѣялъ никой да се прибере и при живота имъ до мѣстопрѣбиване-то имъ. Защо-то, ако нѣкой би пожелалъ да ги види, прѣдварително той трѣбало да се опрости отъ живота си, тъй като и него щела да постигне сѫща-та участь! Единъ само Стружанинъ, Илия Славовъ, пачаджия, кой-то 18 години не билъ отишьлъ въ отечество-то си, Струга, като се научилъ че неговитѣ съотечественници сѫ умрѣли и щели да се погрѣбѫть отъ страна на Патриархия-та, безъ да знае нищо повече и безъ да се усумни въ нѣкоя опасность, отишьлъ и съпроводилъ останки-тѣ имъ въ студений гробъ! Нъ какво се случило съ него? — Утринь-та и той, по *нъкое тайнственно* дѣйствие или *чудо* (!), умрѣлъ! Нека си въобрази читатель-тъ отъ що и како е погинакъ и този невинненъ пачаджия!

---

1) Други расказвахѫ инакъ за смьтть-та имъ, т. е. че тие, като получили позволение за свобода и излѣзли на вънъ, та като сѫ видѣли и прѣгрънали двама-та, отъ любовь не могли да се раздѣлять единъ отъ другъ, и, като стояли така доволно врѣме прѣгрънѫти, прѣгрънѫти отъ чрезвичайна радость и издѫхнѫли. Това расказване наистина е доста романдическо нъ не е и истинно. Истинно-то е горѣизложено-то.

Като излагамъ тука немилостивий-тъ начинъ, по кой-то погинжли прѣди 23 години наши-тѣ съотечественици братя Миладинови, да не помисли нѣкой че служилъ съмъ се съ измислици или излагамъ романдически, въображаеми и фантастически прѣувеличения, не; то сж свѣдѣния вѣрни, чърпани отъ достовѣрни и важни лица, кои-то при живота си имали достжпъ и входъ както въ Патриаршески-тѣ, така и въ правителственнитѣ висши и по-ниски кржгове, та могли сж да се снабдявать съ точни и вѣрни свѣдѣния. Споредъ тѣхъ, и споредъ наше-то знание, въ този скърбенъ случай, много по-виновато е било Грьцко-то Висше Духовенство, отъ колко-то Т. Правителство. Послѣдне-то даже косвенно и съ измама е втурнато да участвува въ вината. То, основано на официални такрири на едно припознато отъ Него Висше църковно Началство, принудено било да се съобрази съ прѣдписания-та, изисквани отъ нужда-та за прѣдпазване-то на тишина-та и спокойствието въ Дьржава-та, та е уловило и държало въ затворъ обвинявани-тѣ. И могло ли То да има какви-годѣ съмнѣния въ дѣйствителность-та на Патриаршески официални документи и на епархийски махзари? Не съмнѣнно, никакъ! Слѣдователно Грьцкий Охридский владика, Мелетий, който направи и испроводи фалшивий-тъ епархийский махзаръ и Патриаршия-та, коя-то основана на него или, може би, и подбудителка за направение-то му, сж били двойно виновни въ този скърбенъ случай, едно, че съ лъжливи махзари излъгаха само-то Т. Правителство, кое-то всекога се довѣрявало на нихъ; а друго, че зѣха на душа и опропастиха двѣ невинни лица заедно съ семейство-то имъ! Нъ тие не пьрвь пжть и само тѣмъ това сторили! История-та помни! . . . Блазѣ (!) на такви пастири, а още по-блазѣ (!) на пасоми-тѣ отъ нихъ!!

Като се свьршва до тукъ вторий-тъ и послѣдний-тъ периодъ отъ живота на приснопаметни-тѣ Братя Миладинови, нека ми се позволи да се повьрнж малко назадъ, за да повторж още нѣщо за характера на Димитрия и за начинъ-тъ на дѣйствия-та му, като прѣд-

варително очьртаѫ по-възможности и лични-тѣ му тѣлѣсни чьрти. Отъ по-малкия, Константина, съхранилъ се и портретъ; нъ жално че не бидохъ честитъ да го имамъ при себе, за да бихъ могълъ да украсѫ книжката си и съ лика му. А отъ по-старий, Димитрия, като не остана нищо, отъ кое-то да може да се изобразѭтъ личнитѣ му чьрти, ще се постараѫ, до колко-то ще могѫ, да ги опишѫ съ думи. Прочее Димитрий бѣше человѣкъ отъ срѣденъ, низичькъ и тьничькъ, нъ жилавъ ръстъ съ здраво и живостно тѣлосложение; лице имаше сухичко съ тьменъ шаръ, нъ всѣкога на смѣхнѭто и весело; Чьрни-тѣ му ѭдри очи, вдлъбнати малко въ легла-та имъ, испущаха на вънъ свѣтливи искри отъ далѣчна прѣдвидливость, като сияйни лучи на двѣ зарни звѣди; а пакъ свити-тѣ му, дълги, чьрни и буяти вежди, дигнати малко и продължени по цѣла-та дължина на широко-то мд чело, показваха негова-та прѣдставителность, дързновенность и рѣшителность, качества, кои-то дѣйствително покойний напълно притяжаваше.

Той, освѣнъ горѣпоменѭти-тѣ характеристически свойства, кои-то въ вторий-тъ периодъ обърна въ чистонародна полза, въ този 6 — 7 годишенъ периодъ упражняваше силно открито и безъ най-малко прѣдпазване проповѣдничество въ тая цѣль. А слово-то му бѣше такъ жежко, такъ гръмко такъ милно що-то и съвсѣмъ противници-тѣ си бѣше въ състояние да убѣди на свое-то мнѣние, отъ кое-то всекога билъ неотклоннимъ и опорито е постоянствувалъ на него. Нъ въ тази именно, откритость, по наше-то скромно мнѣние, лѣжи и най-голѣма-та му грѣшка, коя-то опропасти не само него самаго, нъ и брата му, Константина, и остави въ мѭки и неволи многочленно-то му семейство! 1) Той, ако би малко се прѣд-

1) Загина; нъ славно поне. Ако да бѣше билъ живъ и до сега, наистина щеше да принесе още много полза народу си, нъ щеше да бѫде прѣзрѣнъ поради старость-та си прѣдъ днешни-тѣ учени и заслуги-тѣ му щехѫ да се забравятъ както ставало и става и съ мнозина други народни дѣйци, кои-то днесь страдатъ отъ скудость, даже и за насѫщний си хлѣбъ; а сега и той не се забравя и заслуги-тѣ му отъ свекого се споменватъ и славятъ!

назвалъ и би работилъ по-тихо и по-покрито, не само споредъ здраво-то си тѣлосложение може да живѣеше и днесь и да принесеше неоцѣними ползи народу си, нъ и братъ му, Константинъ въ днешне врѣме, ако бѣше живъ, щеше да си покаже свои-тѣ умственни и научни дарби, а не щеше да загине „*мърцина*," како що погинѫ заедно съ нихъ, безъ да принесе народу си друга полза, освѣнь издание-то на Български-тѣ пѣсни. Напраздно прочее отидоха толкогодишни-тѣ му трудове въ наука-та. Димитриево-то пропонѣдвание бѣше чисто народно нъравственно, църковно, а никакъ никога той за политическо въсбунтувание, както биде наклѣветенъ, нито говорѣше, па нито мислѣше. И И. Христосъ не говорѣше за политическо възбунение, нъ и той биде прѣданъ и распнѫть. Димитрий Миладиновъ просто и открито викаше противъ явни-тѣ злоупотрѣбления на Грьцки-тѣ владици, а прѣпоржчваше да си имаме пастири отъ народность-та ни; прѣпоржчваше още майчиний-тъ ни язикъ въ училища-та и въ църкви-тѣ ни, слѣдователно нѣмаше за какво да се съмнѣва и да се бои Т. Правителство отъ негови-тѣ проповѣди, а Грьцко-то Духовенство, като виждаше загрозающа-та го опасность, мислѣше се да е въ право-то, да го затрие чрѣзъ какво-то и да било срѣдство и го затри. Д. Миладиновъ проповѣдваше явно и открито, частно и публично, като Сократа кждѣ-то и да се случеше, на училище ли или въ кѫщи, въ събрание или въ частно съ нѣкого съставяние така, щото по нѣкогашь работа та я прѣкаляше, та достигваше и до прѣсищание. Съ ученици ли велишь, или съ родители-тѣ имъ, съ простолюдие-то или съ първенци-тѣ, въ село или градъ главний-тъ и най-първий-тъ разговоръ неговъ бѣше: За Българский язикъ въ училища-та и въ църкви-тѣ и за Българи владици. Когато се въсхитеше повече, особито въ нѣкои весели минути, той, както споменѫхме и по-горѣ, викаше: „Ура!" живѣли Бугари! Бугария Славна! Нъ, както се каза и другадѣ, тая негова, силна и неугасима ревность распали кръвь-та и надигна жлъчь-та на народни-тѣ ни непиятели, та го съсипаха, споредъ Пророческо-то изрѣ-

чение: „Ревность-та за домъ-тъ твой пояде ме!“ Инакъ, той бѣше толко вѣренъ на Православие-то, що-то прѣдпочиташе да изгуби все, даже и живота си, а не да окали себе или народа си съ нѣкакво промѣнение на праотеческо-то си вѣроисповѣдание. Тая бѣше причината, дѣто, избѣга отъ Кукушь на 1859 г., когато тамъ се вмѫкнѫ Уния-та; така и въ Битоля, както и въ Цариградски-тѣ тъмници, не прие католицизма, прѣдлаганъ отъ Католически-тѣ пропагандисти, а прѣдпочете да загине, нежели да се изневѣри. Тая негова твърдость въ Праотеческо-то си вѣроисповѣдание и още похвали-тѣ, кои-то по нѣкогашь въ нѣкой случаенъ разговоръ за Руссия, отдаваше и въ сравнение съ други-тѣ западни дьржави, спечелиха му още единъ, по-силенъ, непріятелский станъ, кой-то той никакъ не подозряваше нито усѣщаше, нъ кой-то заедно или отдѣлно отъ грьци-тѣ не малко спомогнѫ на погибель-та на двойца-та Братя. Единъ малъкъ епизодъ, кой-то моля да ми се позволи, ще подтвърди, миcля, речено-то ми: На това врѣме въ наши-тѣ страни правеше се телеграфическа-та линия. По-главни-тѣ работници на телеграфна-та жица — управители-тѣ, бѣхѫ родомъ Поляци, а по вѣра, Римо-католици. Като доволно поради работа-та си поживѣха въ Струга и въ Охридъ, малко слѣдъ онова буйно врѣме на владичкия въпросъ на тая епархия, прѣзъ есень-та на 1860 год., покойний имаше чести сношения съ нихъ, и, како съ Славени, безъ да земе прѣдъ видъ че и отъ братство-то вѣра-та по нѣкога има по-голѣмо влияние, нито да помисли за политически-тѣ отношения на Поляци-тѣ спрема Православни-тѣ Русси, вдаваше се въ дълги и широки разговори съ нихъ за Славенство-то, между кои-то можеше да се случи да каже нѣщо и за Руссия, за коя-то той не би казалъ, разумѣва се, нѣщо лоше или обидно, съ други думи, казалъ би нѣщо похвално. А поляци-тѣ, и то, какви Поляци? кои-то избѣгали отъ отечество-то си, оставили бащиното си огнище, та влѣзли въ чужда служба, само и само отъ омраза къмъ тази Руссия, коя-то би имъ хвалилъ той, какъ би глѣдали къмъ такъвъ човѣкъ? Съчувству-

вали ли би съ него? Никакъ. Нъ при всичко това, тие никога го не оскърбиха нито издадоха нѣкога негодования-та си, а всекога му се прѣструваxж за приятели, Славени, братя. Такви ги знаехме и всички ние; та заради това и, когато се улови, се отведе и се затвори въ Битоля, приятели-тѣ и роднини-тѣ на уловения голѣми надѣжди за освобождение-то му възлагахме на нихъ и молѣхме имъ се да подѣствувать кждѣ-то би било нуждно. Нъ едвай слѣдъ нѣкое врѣме единъ отъ помежду сжщи-тѣ телеграфисти православенъ по исповѣдание и не Полякъ родомъ, изваде ни отъ до тогашнето това заблуждение.

Той ни каза откровенно и явно че много се лъжимъ въ надѣжди-тѣ си; „защо-то, тие, каза ни, на „ кои-то се надѣвате да подѣйствувать за освобождение- „ то му, тие ще подѣйствувать повече за по-дълбоко-то „ му пропадание, тъй, като Католици, не сж и не могжть да „ бжджть приятели, а врази на насъ, Православни-тѣ, и още „ повече, като Поляци, ще подѣйствувать за съвършен- „ но-то му опропаствение, поради Руссофилство-то му, „ кое-то не се пазеше да крие отъ Нихъ! Тая е цѣла-та „ истина, казваше ни той, и не мойте за напрѣдъ да имъ „ се молите и да се надѣвате на нихна-та помощь!“ Съ подобна смисьль азъ видѣхъ и писмо отъ сжщия телеграфистъ, писано тъ Елбасанъ, кждѣ-то бѣше заминxлъ по работа-та си, а получено въ Струга, въ отговоръ на друго до него, отправено отъ страна на молящи-тѣ му се, да подѣйствува и той, Д. Миладинови роднини. Слѣдователно отъ всичко това излиза че Грьци-тѣ прѣдадоха покойния, нъ и Католици-тѣ не малко спомогнxха за погиблѣние-то му. Нъ да се повърнж.

Когато дойдеше помежду ни частно и свойски разговоръ за въпросъ-тъ по противо-Грько владичко-то възбунение отъ страна на народа ни, покойний Димитръ съ сърдечно и душевно прискърбие въздишаше и често велѣше: „Ахъ! Не ми е жаль за друго, а само за това че, по причина на гонение-то ни противо Грьцки-тѣ злоупотрѣбители владици, простолюдие-то наше, неможеещемъ да проумѣе, че гонение-то ни не е про-

тивъ санъ-тъ владички или противо вѣра-та ни, а противо злоупотрѣблѣния-та на особи-тѣ, що занимавать този санъ, ще изгуби важность-та и почитание-то си и къмъ сѫща-та религия и къмъ сѫщій священническій и пастирскій санъ, макарь и колко-то достойни да бѫдѫть отъ сега оние особи, кои-то ще го занимаватъ; „по край Никола, казваше, ще намразять и Свети Никола“, споредъ пословица-та. И второ; „Агенти-тѣ на чужди-тѣ вѣроисповѣдания, като найдѫть народа ни въ такъво растроено и раазвълнувано състояние, ще могѫть съ голѣма сполука да сѣѫть помежду му плѣвелитѣ си, та да го расцѣпять и расчленять на дробни и безсилни чястички и, въ единъ даденъ случай, да го унищожать или иоглътнѫть! И наистина, по злощастие, голѣма часть отъ псгова-та брязнь днесь се осѫществлява!

Димитрій остави осиротено едно многочленно семейство безъ никаква отъ никѫдѣ подпорка: съпруга съ шесть невъзрастни дѣца, — петь дѣвойчета и едно момче; а по жално-то, що не остави и достоенъ свой наслѣдникъ по народно-то поле. А Константинъ погина като *Авела* дѣвственъ, безъ да остави по себе ни вдовица ни чада сирачета. Единственна-та негова вдовица е цѣла България, коя-то вѣчно ще жали и скърби за негово-то лишение; а чеда — сборникъ-тъ отъ народни-тѣ Б. пѣсни, които ще го споминать въ вѣки вѣковъ повече отъ всекое многочисленно семейство. Тие пѣсни бѣхѫ почнѫли да събирать и двама-та братя още отъ 1854 год. Малко нѣщо събралъ бѣще Константинъ и ги зѣлъ съ себе, когато отиде въ Руссия; а послѣ Димитрій присъбра още, та му проводи и нихъ. За събирание-то имъ тие не малко иждивили: много пѫти за една важна пѣсень давали по една жълтица, а ручези, вечери и черпание, колко-то да искашь.

Въ прѣдговора на сборника си К. Миладиновъ казва че богатство-то отъ пѣсни-тѣ е неисчърпимо и се надѣва че до тѣхъ пѣсни ще се „прикладжть“ и други. Нъ за това ще имамъ случай да поговорѫ другощь.

ПРИБАВЛѢНИЕ

НѢЩО ЗА ЖИВОТА

НА

НАКА С. СТАНИШЕВЪ.

Нако, синъ на Стояна Станишевъ отъ Кукушъ, родилъ се около 1810 год., слѣдователно свърстникъ е билъ съ покойнаго Д. Миладинова, съ кого-то отъ послѣ свързалъ и тѣсна приятелщина и съ кого-то работили задружно по народно-то ни събуждание въ цьрковно-учебно отношение. На дѣтинство-то си той сдвай могълъ да изучи по Гръцки четмо и писмо; а, кога-то щелъ да постжпи въ класъ — да учи Грамматика, баща му, задоволенъ отъ толко-то му учение, нерачилъ да го остави да слѣдва повече, а оттеглилъ го отъ училище-то; и така Нако, сдвай умѣющъ да чете и да пише, вдалъ се въ търговия. На старость обаче, отъ като се породи въпросъ-тъ за въвеждание-то Българский язикъ, на 1857—1858 год., научилъ бѣ да си подписва име-то по Български и по малко нѣщо да чете, — слѣдователно той билъ съвсемъ неукъ.

Нъ, при всичк-та си неукость, Нако още отъ младата си въздрасть, показвалъ не само признаци отъ силно ученолюбие и ревность къмъ наука-та, нъ и чудно остроумие, паметь, разсудителность, и въ обще начала отъ вси-тѣ добри душевни и умственни качества. Той много обичалъ и обичаше да се сношава съ учени и важни лица и да се ползува отъ нихна-та наука и опитность, та отъ това бѣше и сполучилъ да добие непрѣзрителни, макарь и не свързани, познания по вси-тѣ отрасли на наука-та, по кои-то много пжти и страстно се прѣпиращше и състязаваше съ учени лица, кои-то удивлявалъ е съ свои-тѣ въпроси и то или за да узнае силж-

тѣ имъ или за да се възползува отъ нихни-тѣ знания. Той често говореше съ учени-тѣ за История, за езикословие, математика и пр. и пр.

Въ младость-та си, цѣли 22 години Нако упражнявалъ търговия съ мѣстни бѣли платна 1), за коя-то посѣщавалъ цѣла Македония и доволна чясть отъ Албания. Като дохождалъ често въ Охридъ и Струга и обичалъ да се сношава съ учени-тѣ, опозналъ се и тѣсно се сприятелилъ, както вече казахъ отъ начало, съ Д. Миладинова, кого-то и наскоро завелъ за учитель въ родственно-то си мѣсто — Кукушь, (около 1840 — 45 год.). По многократно-то си дохождание и многоврѣменно-то си прѣбивание въ тая страна на Македония, Нако познаваше се и се сношаваше съ по-първи-тѣ, поразвити-тѣ и по-важни-тѣ личности на всички-тѣ Македонски градове и по-главни села.

Едно врѣме той, заедно съ нѣкои Охридчани, обиколилъи нѣкои мѣста по България, до Берковица, съ цѣль да търси прочуто-то тога расковниче и да раскове (!) заключени-тѣ тамъ мнимы съкровища. а, по-чудно-то, че съ прѣпоржка отъ Солунсий Митрополитъ, Калиника, до тогашний Софийский Митрополитъ, на кои-то (съкровища) суетность-та и несѫществуване-то, споредъ собственно-то му казване, сполучилъ билъ да открие.

Още отъ ранна-та си възрасть Нако, кога-то би да се появилъ владичкий въпросъ, той билъ прѣдводитель-тъ и то, не по нѣкоя собственна своя користна

---

1) Въ Кукушь на по-старо врѣме, именно прѣди 40—45 години, работило се платнарство-то по единъ доста обширенъ размѣръ, — 300 разбои (станове) ткаели бѣли плата, кои-то се продавали на вънъ, по Македония и Албания. Съ тая търговия мнозина Кукушани често посѣщавали наши-тѣ мѣста, особито и най-много Нако С. Станишевъ посѣщавалъ Западна Македония и Албания. Така той познаваше наши-тѣ мѣста и наши-тѣ людие, како да бѣше се родилъ и растилъ у насъ.

Освень бѣли-тѣ платна въ Кукушь ткаели се и шарени, — *аладжи*, нъ колкото за домашне употрѣблѣние. Сега тази индустрия тамо е съвсѣмъ пропаднѫла, като се запазила и то до негдѣ, колко само за свое употрѣбление; Европейски-тѣ платна и тамъ проникнѫли сѫ.

цѣль или партизанство, а по убѣждение; защо-то той пьрвъ между съграждани-тѣ си можелъ да види, да познае и да открие владички-тѣ злоупотрѣбления. Заради това все него виждаме въ гонения-та пьрвъ; противъ влад. Антима той прѣдвождалъ Кукушани-тѣ; него пакъ виждаме противъ Милетия и на пьрвий и вторий пѫть; той пакъ ги прѣдвожда противъ Якова и къмъ Унията, и пр. и пр. 1) Нъ и кога-то да би се явилъ и другъ нѣкой отъ каква-то и да би било, друга категория, въпросъ, пакъ той билъ напрѣдъ; защо-то другъ, подобенъ нему, и не е имало въ Кукушь, кой-то да би могълъ да го замѣсти; та за това и въ всяка давия отъ страна на Кукушани-тѣ, особито въ цьрковни-тѣ, все того, Нака, глѣдаме напрѣдъ. А на послѣдне, въ врѣмена-та на чистонародний-тъ цьрковенъ въпросъ, той е билъ и най-силний-тъ родолюбецъ, кой-то не само, никакъ не е мислилъ да се възползува отъ него частно, а още напротивъ гонилъ такви-тѣ, ако би ги имало; нъ при това той и не е щадилъ ни трудъ ни имотъ за добро-то и за прѣуспѣване-то на народна-та цѣль. А за свидѣтелство неопровергаемо може да ни послужи, при други-тѣ и това. дѣто, че при добра-та си търговия на младость съ платна-та, а по-сетнѣ, съ шарлааджилъкъ-тъ, той не може да се обогати, както други негови другари, а едвай сполучилъ да спести толко, колко-то да може скромничко да си попомине.

Нако Станишевъ, подбуденъ отъ любовь къмъ родний-тъ си языкъ, проводи сина си, Константина, въ Россия да изучи Славенска-та литература, безъ да щади тѣжки-тѣ и огромни разноски, нуждни за подьржание-то му въ Европа, за да би, съ врѣме, като се върне, да прѣдаде Славенска-та наука въ отечество-то си.

Въ цьрковний въпросъ Нако е игралъ най-видна-

1) За тие гонения, както и за цѣлий цьрковенъ и язиченъ въпросъ по Македония, особито по нѣкои градове, ще се явять както сьмь споменѫлъ вече, други книжки, подъ заглавие: „Материали по история-та на събуждание-то и развитие-то Българщина-та въ Македония. (Извлѣчение(.“

та роль. Вънъ отъ други-тѣ подробности, кои-то ще се изложатъ другадѣ, азъ мисліж да спомена тукъ два три само случая, достаточни да дадѫтъ какво-годѣ понятие за негови-тѣ прѣимущественни дарби.

А! Кога-то, въ врѣме на Уния-та, Грьцка-та Патриархия бѣ проводила въ Кукушъ свой Екзархъ, покойний Илариона Макариупский, а послѣ Търновский, за да отклони Кукушани-тѣ отъ Католичество-то, и направили били условия-та съ него за да го искатъ за свой владика, та така и съ това условие да отмахнѫтъ Уния-та, Нако, подсѣтенъ отъ другари-тѣ си, върнѫлъ се при дѣда Илариона и, съ помамка зѣлъ му назадъ писма-та, кои-то били му вручили подписани и подпечатани за до Патриархия-та, като му казалъ:

„Ваше Прѣосвященство! Два пѫти билъ си на „ заточение! а, ако те проводятъ третий пѫть, ние „ не сме въ състояние да те избавимъ! Ти не прилича „ да бѫдешь нашь владика, — епископъ; Тебе ти се „ стои да станешь Български Патриархъ; (забѣлѣжѣте че то е било прѣзъ м. Юлий или Септемврия 1859 год.; кога-то Български църковенъ въпросъ въ Цариградъ не бѣше още избухнѫлъ явно); Иди въ Цариградъ, „ провъзгласи се за независимость-та на Българска-та „ Църква, стани Български Патриархъ, та, ако идешь „ на заточение, да отидешь като Патриахъ поне и, ако „ пострадашь, за цѣлъ Български народъ да постра- „ дашь, а не за единъ Кукушь нашь, за една шепа лю- „ дие; а ние ще искаме за владика лице, кое-то никакъ „ не било промѣшано въ наший въпросъ и на кое-то Па- „ триархия-та да нѣма никакво съмнѣние!“

Покойний Иларионъ, трогнѫтъ отъ Накови-тѣ думи, убѣдилъ се и на часъ-тъ направило се друго прошение до Патриархия-та съ исто-то прѣжно съдържание съ тая само разлика че вмѣсто Него турило се името на Н. В. П. О. Ар. Партения Зогравский. Казвали ми сж въ Кукушь, че отъ тога вече дѣдо Иларионъ усвоилъ билъ идея-та за независима Българска Църква, както ще се каже и другадѣ. Остало-то отъ този въпросъ остава за въ други-тѣ книжки.

Б! Кога-то Кукушанн-тѣ отказали се отъ Унията, Католический епископъ М. Боре, като си отивалъ отъ градъ-тъ имъ наскърбенъ за дѣто новопросвѣтенитѣ го оставили, зѣлъ чехли-тѣ си (обуща-та) та истресълъ прахъ-тъ имъ, спорѣдъ И. Христово-то наставление кое-то казва: „Кждѣ-то Ви не приемать, истресете прахъ-тъ отъ обуща-та и бѣгайте.“ Тога Н. Станишевъ уловилъ го за дрѣха-та и казалъ му: „Тъй ли Ви казва „ св. писание, да ни оставите отъ рѫка-та си? Ние Ви „ повикахме не за да станемъ Католици, (защо-то ние „ вѣра имаме си, та нѣмаме нужда отъ друга — Ваша-„ та вѣра), а, като Християни, да ни помогнете противъ „ бѣди-тѣ Грьцки! Ако Християнска-та Ваша съвѣсть „ и Евангелие-то Ви прощава, оставете ни! Ние ще „ прогласимъ чрезъ вѣстници-тѣ по цѣлъ свѣтъ, че Вие, „ Католици-тѣ, не сте имали друга цѣль, освѣнъ да ни „ посвоявате, да ни покатоличавате!“ М. Боре посраменъ отъ Накови-тѣ думи, умълчалъ, а Кукушани-тѣ го испроводили за Солунъ.

В! — Слѣдъ отказване-то на Кукушани-тѣ отъ Уния-та и пристигване-то О. Партениево за Кукушки владика, покойний Нако Станишевъ. билъ повиканъ въ Цариградъ посрѣдствомъ дѣда Илариона, за да даде на Цариградски-тѣ Българи потрѣбни-тѣ разяснения върху Кукушкий Църковенъ въпросъ и върху Уния-та, а на дѣло, за да повтори и прѣдъ нихъ насърдчителни-тѣ си думи за независимость-та на Българска-та Иерархия, кой-то прѣдварително бѣ казалъ дѣду Илариону.

Тамъ, спорѣдъ негово-то собствено казване, завели го на нѣкое официално мѣсто, кждѣ-то се събрали нѣколко важни лица, и кждѣ-то, като отворили дума за Кукушка-та Уния, нападнжли го защо негови-тѣ съграждани да измѣнять вѣра-та си и да приемать друга? Нъ хитрий Нако съ собственна-та си готовность и дързость, като оправдалъ Кукушка-та постжпка, казалъ че двѣ години нарѣдъ и непрѣстанно молили се на Патриархия-та, както и на други важни лица, като на присжтствующи-тѣ, нъ че молби-тѣ имъ останж-

ли: „Гласъ въпиющаго въ пустини,“ а че щомъ едно прошение подало се на Католици-тѣ, послѣдни-тѣ, казалъ той, немедленно и съ готовность подадоха ни помощь-та си и ни оттърваха отъ Грькофенерски-тѣ мжки!“ А колко-то до измѣнение-то на вѣра-та, покойний Нако привелъ имъ за примѣръ операции-тѣ на хирурги-тѣ, кои-то, като видятъ нѣкоя часть отъ тѣло-то на человѣка оживѣничена (гангреносана) отрѣзвать я, за да спасятъ тѣло-то; „така и ние, казалъ той, като видѣхме че „ управление-то на вѣра-та ни гангреносало е, за да „ избавимъ народность-та си, като никакъ не можахме „ да отрежемъ управление-то само, отрѣзахме го заед- „ но съ вѣра-та, за да спасимъ народность-та си! Какъ „ могла би да сжществува, прибавилъ той, вѣра, ако „ да би нѣмало народъ? Народъ безъ вѣра, бива; той „ ще си намѣри една, коя-то и да е вѣра; нъ вѣра, „ безъ да има народъ, неможе никога да сжществува!“ 1) Съ такви и подобни тѣмъ, Нако оправдалъ се прѣдъ събрание-то, кое-то било сбрано нарочно за да го исхока.

Г! Друго едно още обстоятелство казваше ми покойний Нако Станишевъ, станжло въ едно официално тоже събрание:

Въ единъ пролѣтенъ день, кога-то той се намиралъ още въ Цариградъ, прѣзъ 1860 год., дало се едно официално угощение или балъ, не помнж, на кое-то били присжтсвували всички-тѣ Български въ Цариградъ пьрвенци съ владика-та Иларіона на чело, както и външни-тѣ Български Прѣдставители по Цьрковний въпросъ. На това угощение призованъ билъ и присжтствувалъ и наший Нако съ Кукушки-тѣ си прости дрѣхи и съ чюбучка-та си.

На свьршване-то угощение-то гости-тѣ зели да се напийвать наздравици отъ Шампанско вино. Всѣкой

1) Като излагамь тукъ оправдания-та Н. Станишеви, не щж да прѣпоржчж убѣждения-та му, тъй като и самъ той не всекога се основавалъ на тѣхъ, както ще видимъ другадѣ, а излагамь ги просто като фактъ, съ кого-то се послужилъ да се оправдае.

отъ нихъ напилъ се наздравица по за едно високо лице или за нѣкоя обща идея, т. н. п. за Императорско и Султанско здравие, за Българский народъ и т. н. т. Кога-то най-послѣ, като на послѣденъ гостъ, дошълъ редъ-тъ на Нака Станишевъ, той издигнѫлъ чаша-та пълна и, като извикалъ гръмогласно: „Пиѭ здравица за Българска независима Иерархия,“ испилъ вино-то, а празда-та чаша удрилъ силно о трапеза-та, та се сдробила на частички. Всички присѫтствующи се стреснѫли и, наскърбени отъ неприлично-то поведение на стареца простъ Куцушанинъ, поглѣднѫли се единъ съ другъ; — това било обесчестително докачение за всички, кои-то нили прѣдъ него. Поискало му се прочее отговоръ и разяснения върху дързостна-та му постѫпка и той съ готовность и смѣлость, разяснилъ имъ така:

„Ние, Почитаеми Господа, боримъ се съ Грьци-тѣ „ за Цьрковни-тѣ си правдини и искаме ги отъ Па„ триархия-та. Нъ, кажѣте ми, възможно ли е нѣкога, „ единъ похититель да върне на задъ похитено-то кому„ то принадлѣжи то, безъ да се упражни върху него „ външенъ натискъ, външна сила? Никога! Още сто „ години да искаме правдини отъ Патриархи-та, увѣ„ рявамъ Ви, Господа, нѣма да ги получимъ! Нъ ние, „ Българи-тѣ, имали сме неотдавна своя Независима „ Иерархия, можемъ да си я имаме пакъ. Имаме Царь, „ имаме Царско Правителство; отъ Него ще си искаме „ Цьрковни-тѣ наши права, кои-то Грьци-тѣ съ ин„ триги посвоили ни ги. Ще си искаме независима„ та своя Иерархия и, увѣренъ съмъ, най-послѣ ще я „ добиемъ!“

Всички-тѣ слушатели убѣдили се въ исказани-тѣ истини, оправдали постѫпка-та и дързость-та да рѣшителния неукъ Македонецъ и съ въсхищение ржкоплѣснѫли му, И, речи, въ това обстоятелство рѣшило се да се пристѫпи напрѣдъ по-рѣшително — да се откажѫтъ Българи-тѣ отъ Грьцка-та Патриярхия и да си искатъ на право отъ Правителство-то своя-та независима Иерархия, както и послѣдва.

За вѣрность-та и тъчность-та на расказвания-та ми чърпани отъ сжщия покойния Нака. отговорность-та оставамь върху него, а азъ ги приимамъ за вѣрни и тъчни, тъй като знаж че той не лъжеше никога; нъ какъ и да е, рѣшение-то на църковний въпросъ единадссеть години слѣдъ това обстоятелство въ наша полза и установление-то на Българска-та Ексархия напълно оправдавать казано-то ни до тукъ, както и казано-то на дѣда Илариона въ Кукушь.

На истина Нако биде причина-тѣ да се въведе въ Кукушь първа-та Уния. нъ, при все това, той никога не бѣше на мнѣние да се установи тя въ мѣсто-то постояннно, а употрѣбилъ я бѣ срѣдство за избавлѣние отъ Грьцко-то Духовенство. Той даже често казваше: „ако Грьцки-тѣ ногти сж природни — косчени, Католи„ чески-тѣ сж желѣзни и, еднъжь като падне человѣкъ „ въ нихъ, не може вече да се исчепи"; и още кога-то слѣдъ падание-то Партениево Солунский Митрополитъ искаше да натрапи на Кукушка-та спархия пакъ Грьцки владика, а нѣкои отъ Кукушани-тѣ намислюваxж за Уния, покойний Нако викаше: „Ним-те, дѣца! Еднъжь „ излъгахме Католици-тѣ, а повторъ, не ще можемъ; ако „ още еднъжь имъ паднемъ въ ржка, не ще ни бжде „ възможно вече да се оттървемъ отъ нихъ; — они сж „ лукави, ще вземать сериозни мѣрки, за да не ни от„ пущатъ"! както и стана съ послѣдна-та Уния, въ която съотечественни-тѣ му Кукушани ето десеть цѣли години кждѣ киснять.

Покойний Н. Станишевъ бѣше отъ дробенъ ръстъ съ твърдѣ малка глава, за кое-то Грьци-тѣ казвахж му че билъ отъ Грьцко (!) происхождение, тъй като малкость-та на глава-та му показвала го за такъвъ(!), когато у негово-то родословие нито отъ прѣди 500 год. ни капка отъ Грьцка крьвь се намирала. Физиогномията му прѣдставляваше го за мислитель повече нежели рѣшителенъ; защо-то той повече-то пжти виждаше се дълбоко замисленъ; при всичко това обаче и рѣшителность-та му бѣше отъ най-рѣдки-тѣ и най-дьрзновенни-тѣ. За да проектира една постжпка, и да се рѣши на нея,

покойний Нако нѣмаше нужда отъ дълбоко и дълговрѣменно мисленіе, — петь — десеть минути мълченье съ чубучка-та си въ уста стигаше му за да скрои и най-мжчний планъ и да се рѣши и на най-дързновенна-та постжпка, и всекога сполучвалъ е чудесно. Нъ сполукитѣ му длъжать се не само нему самому, а една голѣма часть и на достойни-тѣ му и вѣрни другари, Кукушки първенци, безъ кои-то много пжти и пропадналъ би. Той всекога ималъ противъ себе остенъ, искушующъ го, Ангелъ Сатанинъ, споредъ А. Павлово-то изрѣчение, кой-то не го оставалъ миренъ и кой-то е билъ: противонародна-та владичка Партия, водима кога отъ единъ, а кога отъ другъ, нъ той никакъ не се стресвалъ, не се боялъ отъ нея, а съ удоволствие за сжществованието и казвалъ е: „Дѣца! трѣбва да благодаримъ на „ Грьци-тѣ, кои-то съ партии-тѣ, що образувать по „ между насъ, дьржать ни всекога будни и на щрекъ „ и ни изострявать. Ако бѣха ни оставили спокойни, „ ние, по свойственний си характеръ, щехме или да „ заспимъ дълбокъ сънъ или да се хванемъ помежду „ си да се караме; нъ тѣхно-то съпротивлѣние дьржи ни „ бодри и съединени.“

При толко обаче високи прѣимущества, Нако, като всеки смьртенъ, не е билъ свободенъ и отъ нѣкои человѣчески слабости, отъ укоризнени и врѣдителни недостатъци. Той притяжаваше, особито на старость, кога-то имахъ честь-та да го познаж азъ, непрѣклонна опоритость — инатъ и прѣтенция да се слуша и върши все негово-то, какво-то и да би било то, право или криво, (а повече-то пжти и право имаше), и всекога притѣзаваше да се показва правъ; съ една дума, той твьрдо постоянствуваше на свое-то мнѣние; кога-то не можеше лесно да склони нѣкого къмъ себе, отиваше му често, говореше му, убѣждаваше го, догдѣ-то да го склони. При това, отмьстителность-та му не бѣше въ малькъ размѣръ, а, за панагонъ, на стари-тѣ си години, вдалъ бѣше се и въ пияние, 1) въ врѣме на кое-то не глѣдаше никому

1) Той още на младость подпийнувалъ си по малко ракийчка;

ни честь ни хатъръ, а съ всекого се обхождаше како съ подчиненъ нему и като съ виновать прѣдъ неговигѣ очи, като съ прѣзрителенъ; всекому разваляше честь-та, поради коя-то причина и мнозина отъ най-вѣрни-тѣ си приятели и най-тѣсни-тѣ си привърженици изгуби за въ полза и усилване на противонародна-та, ничтожна-та по-прѣди, партия. Отъ моя страна, и въ такво жальостно положение го уважавахъ и никакъ му се не сърдехъ; защо-то и въ такво, полуизгубено, така да се рѣче, състояние, той пакъ запазваше си остроумие-то, а до негдѣ и разсѫдителность-та, освѣнъ що въ такво врѣме не можеше да тае у себе онова, що-то имаше противъ нѣкого, а явно и открито исказваше го и грубо нападаше на кого-то пристигнеше, ако би той нѣкога да му е погрѣшилъ нѣщо. Отъ това и мнозина го намразиха и зѣха да го прѣзирать. Азъ самъ често съмъ ставалъ жьртва на негови-тѣ нападания за мними нѣкои погрѣшки; нъ, като съмъ знаелъ характера му, никога не съмъ се докачалъ; — Той самъ утринь-та отъ рано, като би се свѣстилъ, раскайвалъ би се и би просилъ извинение и прошка отъ обидения. Подобни нападания отъ него често прѣтьрпѣвалъ и владика-та Партений. Това негово поведение спрема послѣднаго било е причина-та на взаимно-то помежду имъ негодование и омраза, отъ коя-то най-послѣ произлѣзе и владиково-то отъ епархия-та падание и толко зли и неприятни за епархия-та слѣдствия, дири-тѣ на кои-то ще останѫть неизгладими до вѣка, за кои-то обаче, като не имъ е тукъ мѣсто-то, ще говорѫ другадѣ по-пространно. 1)

нъ тога това правилъ колко-то му било нуждно, за да раздразни нерви-тѣ му и да му дигне страхъ-тъ, кога-то да се прѣдставелъ прѣдъ нѣкое високо лице за сѫдба, както често самъ казваше: На старость обаче прѣкали го съвсѣмъ.

1) Не сѫ били малко и погрѣшки-тѣ на покойнаго Партения, за кои-то Нако ималъ по нѣкога право да му забѣлѣзва, нъ не и да го напада; и за нихъ ще говорѫ другадѣ по-обширно, а тукъ ще кажѫ само че жално, нъ, по злощастие, било е и истинно, че Партений притѣжавалъ голѣми слабости!

Едно отъ най-голѣми-тѣ нещастия, кои-то сполѣтиха Македония въ народно-то ни църковно дѣло, бѣ и това, дѣто пър-

Поради горѣизложени-тѣ старания и ревность къмъ народни-тѣ работи, Нако много пѫти и често е билъ гоненъ и прѣслѣдванъ отъ страна на Грьцко-то Висше Духовенство и въ обще отъ Грьци-тѣ, кога чрезъ власть-та, кога чрѣзъ други срѣдства, а всекога съ хитрость-та си, билъ запазванъ. Най-послѣ, около 1875—1876 год. умрѣ или отъ ядъ, за дѣто, противъ неговитѣ убѣждения, вмѫкня се повторъ Уния-та въ Кукушь, или отъ гризение-то на съвѣсть-та му, за дѣто съзнаваше си че той биде причина да се отмахне отъ епархия-та Българский владика Партений и да се повърне пакъ Грьцкий Мелетий, 2) та да послѣдва Уния-та или пакъ може би, кое-то, споредъ послѣдни-тѣ открития, е

ви-тѣ Български владици, що стѫпиха въ нея, случи се да бѫдѫтъ человѣци съ слабъ характеръ и неспособни за възложени-тѣ имъ важни и тѣжки обязаности, та не могоха да устоять срѣщу разновидни-тѣ затруднения, прѣдизвикани отъ обстоятелства-та и отъ страна на народни-тѣ ни противници.

2) Кога-то слѣдъ падание-то Партениево щеше да се избере наслѣдникъ-тъ му прѣзъ 1868 год., единъ отъ Кукушкитѣ избиратели, поканени отъ Солунска-та Митрополия, колко-то за формалность, кои-то щеха да го изберѫтъ, бѣше и този, сѫщий Нако С. Станишевъ, кой-то волею и неволею далъ си гласъ-тъ за оного сѫщаго Грька Мелетия, кого-то прѣди осьмь деветь години съ толко мѫки, толко трудове и опасности и огромни разноски подъ негово-то (Наково-то) прѣдводителство Кукушани-тѣ бѣхѫ изгонили. Отъ това и голѣма часть отъ уважение-то си отъ страна на съграждани-тѣ той изгуби, а и противници-тѣ като да му зѣха вече страхъ-тъ. А пакъ послѣ, отъ какъ прѣизбранний Милетий дойде въ Кукушь, той не искаше да го приеме, не му отиде на посѣщение и накарваше други-тѣ да го не приимѫтъ и не припознавать. А отъ това явно се види че той на часъ-тъ призналъ грѣшка-та си или я направилъ отъ страхъ*) и се каялъ за нея. И дѣйствително кога-то той бѣше, кой-то, така да се рѣче, възбуди давия-та противъ Мелетия и въобще противъ Грьцко-то Духовенство; кога-то той изгони и единия и друго-то и доведе Български владика; кога-то той насърдчилъ бѣ Илариона Макариуполский и други-тѣ Български пърченци да искать независима Българска Иерархия, какъ би могълъ той да се помири съ своя-та

---

*) Страхъ-тъ поради съврѣменно-то убиване на Кукушкий каймакаминъ Абдулахъ-бега, за кое-то не му е тукъ мѣсто-то.

по-вѣроятно, отровенъ отъ Грьци-тѣ чрезъ нѣкой лѣкарь въ Кукушь родомъ Грькъ. 1)

Покойний Нако С. Станишевъ остави синове, нъ, за жалость, не и свой достоенъ наслѣдникъ, кой-то да води съотечественници-тѣ си Кукушани, въ народно-то поле, а

развълнувана и разсърдена на него съвѣсть, коя-то, испрѣчена постоянно прѣдъ негови-тѣ умственни и душевни очи, непрѣкѫснѫто викала му: „Ти, Нако; ти, прочутий родолюбче; ти „ събори онова, кое-то съ собственни-тѣ рѫцѣ бѣше си въз- „ дигнѫлъ! Ти въздигнѫ отъ пропасть-та народно-то дѣло, за „ да го опропастишь въ по-дълбока яма? ти си крава-та, коя- „ то цѣлъ день пасе, за да набере млѣкце, та да нахрани съ „ него стопанови-тѣ си дѣца, а, отъ какъ стопанка-та измълзи „ го и напълни гърне-то, съ една ритканица не само млѣко-то „ иссипва, а и гърне-то на частички скършва! Ти си, прочее, „ кой-то съ трудове-тѣ ти, съ родолюбие-то ти, даже и съ о- „ опасность на имота и живота ти, изгони отъ Кукушь Ме- „ летия и власъ-та на Грьцко-то духовенство и доведе Бъл- „ гарски владика; ти си пакъ, кой-то съ свое-то нетьрпѣливо, „ а съврѣменно, и нетьрпимо поведение, изгони този сѫщий „ Български владика, Партения, кого-то бѣше си довелъ, ка- „ къвъ-то и да бѣше той, стига че бѣше нашь, кръвь отъ кръвь- „ та ни и кость отъ кости-тѣ ни; ти си, кой-то днесь избра „ сѫщаго, изгоненаго отъ тебе, Мелетия! Какъ не ти се заклю- „ чи уста-та, какъ не ти онѣме тя, кога-то въ нечестивий-тъ „ и враждебенъ този изборъ произнесълъ си това сквьрно име: „ „*Мелетий?*“ Ти си прочее, кой-то си породилъ и възбудилъ „ народоцьрковний въпросъ, а ти пакъ, кой-то го опропасти, „ кой-то го погрѣбе, колко-то за родно-то ти мѣсто поне, отъ „ кѫдѣ-то най-пьрво той избухнѫ, отъ кѫдѣ-то най-пьрво и „ най-силно се появи! Отговоренъ и повинненъ си прѣдъ на- „ рода и прѣдъ потомство-то; отговоренъ си и прѣдъ Бога за „ зли-тѣ послѣдствия на погрѣшка-та ти!“

Тие грѣшки, мислѫ, не сѫ отъ малка важность и тяжесть за съвѣсть-та на единъ съвѣстенъ родолюбецъ, какъвто бѣше покойний Нако С. Станишевъ, кой-то цѣлий си животъ изнурилъ бѣше по народоцьрковний ни въпросъ, а послѣ чрѣзъ една погрѣшка да уничтожи всичко, до тога за народно-то добро чрѣзъ него извьршено! Тѣжка отговорность, вѣроятно, той е съглеждалъ и усѣщалъ прѣдъ съвѣсть-та си, която постоянно и люто го е гризала!

Нъ за какъ стана всичко това подробно, ще говорѫ другадѣ.

1) Грьци-тѣ, незадоволени отъ гонения-та си противъ Бъл-

може съ всекоя вѣроятность да се каже: „Умрѣ Нако С. Станишевъ, заедно съ него умрѣ, се погрѣбе и исчезна и Кукушь въ народно отношение.“

гари-тѣ чрѣзъ свои-тѣ интриги и прѣдателства прѣдъ власти-тѣ, за да сполучатъ цѣль-та си, да истрѣбватъ по-видни-тѣ хора, та да имѫтъ простолюдие-то на расположение-то си, употрѣблявали и други, още по-гнѫсни, още по-сквьрни и побезчеловѣчни срѣдства; — Тие назначавали отъ Атина лѣкари съ огромни заплати и ги провождали въ Македонски-тѣ градове съ опрѣдѣленна двояка цѣль: а! Да цѣрятъ Турско-то население даромъ, за да привличатъ благоволѣние-то и наклонность-та му, и така да се вмѫкватъ въ управителни-тѣ крѫгове като Градски Доктори, за да добиѫтъ влияние-то у Турци-тѣ, чрѣзъ кои-то послѣ да работятъ противъ Българи-тѣ; б! Като градски Доктори, вмѣсто да цѣрятъ, а тие да истребвать пьрвенци-тѣ и по-способни-тѣ Българи прѣдводители, чрѣзъ нѣкоя масторска отрова, колчимъ би се явилъ случай да се разболѣе нѣкой отъ тѣхъ. Такви немилостиви джеляти, Грьцки Доктори, имали сме злочестина-та да видимъ нѣколко: Прѣзъ 1872 год. въ Кукушь съ таква цѣль бѣше дошьлъ единъ подобенъ лѣкарь, родомъ отъ островъ Хиосъ, кой-то всекакви срѣдства употрѣби за да би могълъ да се вмѫкне въ „*Беледие-то*,“ като градски Докторъ; нъ осторожни-тѣ Кукушани, като усѣтиха цѣль-та му, противодѣйствуваха, та му я осуетиха. Слѣдъ него дойде другъ, кой-то, освѣнь други-тѣ старания, сполучилъ, да отрови, както се научихъ, прочутия Нака Станишевъ чрезъ една голѣма и несъразмѣрна доза отъ геройский цѣрь: „*Касторъ*.“ Сѫще така казватъ че погинѫлъ и Георгий Гоговъ, най-пьрвий и най-силний Българинъ въ Воденъ.

ПОПРАВКА

НА

По-главнитѣ печатни погрѣшки.

Стр.	рѣд.	вмѣсто	чети
II.	22	както	като
„	34	ктто	както
„	„	многи	много
7	6	Меладиновъ	Миладиновъ
8	18	уиенолюбието	ученолюбие-то
„	36	общество-то	общество-то,
9	40	юнаши	юноши
10	36	Еллиника	Еллинска
11	12	ученичестуяали	учениствували
13	36	и за всички-тѣ	и всички-тѣ
16	1	Босна	Босна,
19	6	учителска-та	учителска
25	27	прилѣпъ,	Прилѣпъ,
27	2	раиски	рански
„	32	задължение,	задължение
„	„	обаче	обаче,
29	28	градъ,	градъ
30	24	видимъ,	видимъ
31	27	мѣсецъ	мѣсецъ,
33	4	прѣдсѣдателя,	прѣдсѣдателя
41	13	Бъ	Въ
42	3	болнипавий	болничавий
43	4	ромаидически	романдически
44	11	на емѣхнѫто	насмѣхнѫто
„	14	звѣдн	звѣзди
„	17	мд	му
45	10	пропонѣдвание	проповѣдвание
„	35	пикаше	викаше
47	8	подѣствувать	подѣйствувать
„	25	тъ	отъ
49	25	остроумие.	остроумие,
50	20	съкровища.	съкровища,
51	6	Милетия	Мелетия
„	22	и това	и това,
55	36	откажять	откажать
56	1	ми	ми,
„	2	Нака.	Нака,
„	10	причина-тѣ	причина-та
„	11	Уния,	Уния;
„	17	и още	и още,

Още забѣлѣжвание. Въ едно второ и въ други обстоятелства издание на настояща-та книжна могло би да се дадѫть по-подробни и по-обширни разяснения върху нѣкои, по независими отъ насъ причини, темни останѫли за сега мѣста въ съдържание-то ѝ.

Прѣпечатвание-то остава неотемлѣно право на афтора.

На излизанье отъ печатъ сѫ

I. Книжка: „Руссаллий," древенъ и твърдѣ интересенъ Български обичай, запазенъ и до днесь въ Южна Македония, съ прибавлѣние:

а! Описание на нѣкои мѣстности въ тая страна.

б! Единъ обичай за слуги-тѣ въ Т. Пазарджийско.

Написалъ и издава К. А. Шапкаревъ.

II. Кн. „Описание на Г. Г. Охридъ и Струга съ прибавлѣние нѣщо и за Здѣглавіе и Белица или първи-тѣ Свети Климендови епископии Главиница и Белица, както и за Златовьрхъ или Трескавецъ въ Прилѣпъ" написалъ и издава сѫщий.

Слѣдъ тие книжки приготвуватъ се и други нѣкои подъ заглавие: „Материали за История-та на събуждание-то и развитие-то Българщина-та въ Македония (извлѣчение)," както и Сборникъ отъ Бълг. народ. пѣсни, пословици, гатанки, прикаски, обичаи и пр. отъ сѫщия.

Цѣна-та на настояща-та книжка с 1 левъ и 50 ст. или гр. 6 1/2 въ злато.

Кой-то купи или разнесе повече отъ 10 екзембляра, получава 1 на 10 тъхъ; а кой-то повече отъ 100 — 20 на 0/0 въ книжки или въ пари. За вънъ отъ държава-та притурятъ се и пощенски-тъ разноски.

Ще се намира за продань у по-главни-тъ книжарници въ двъ-тъ Българии. Настоятель-тъ отговарятъ за получени-тъ за продань книжки.

Скенирано за:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски”
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

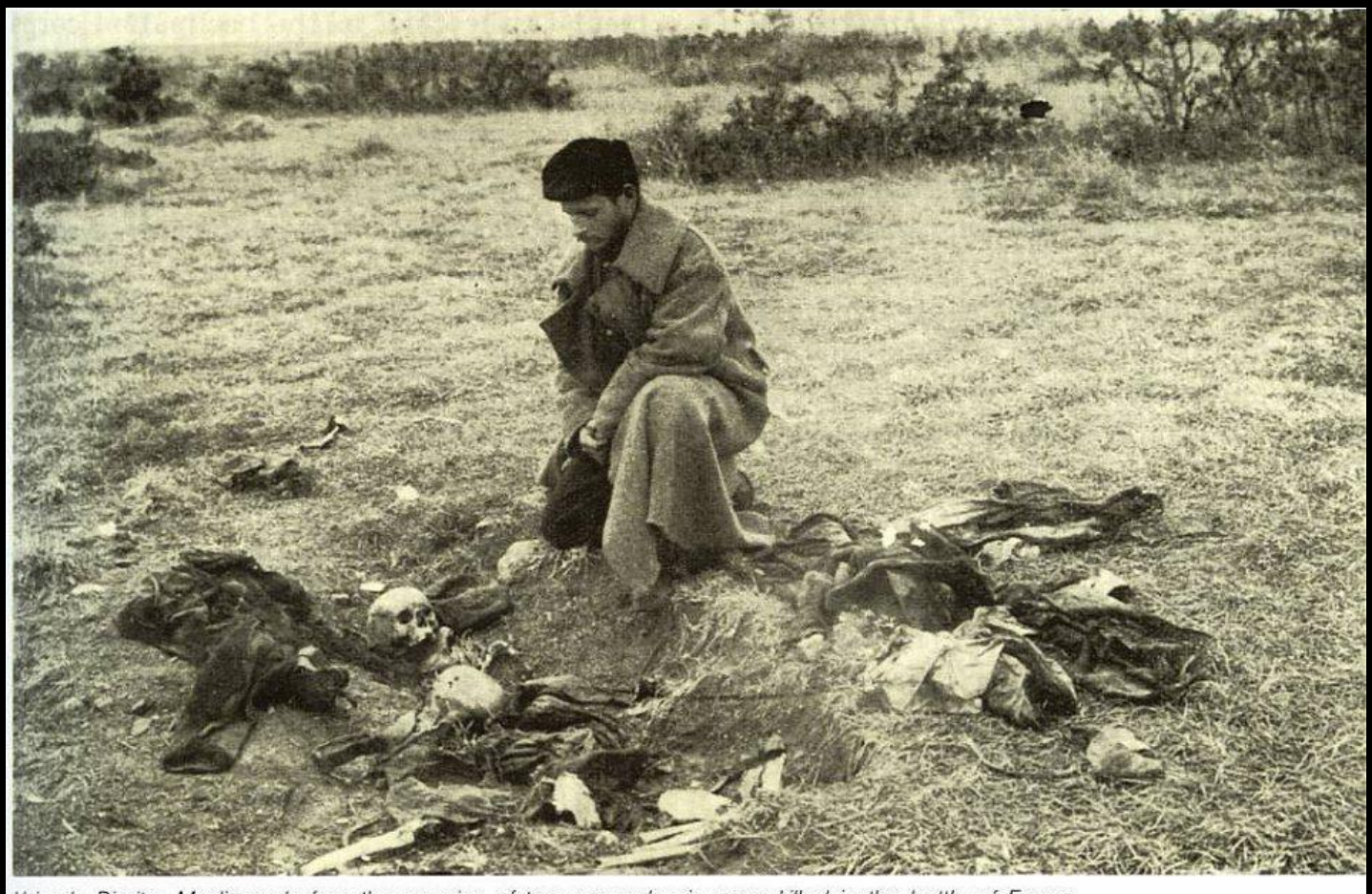

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres